

Krijg je nog rente voor een lied?

Stadsdichterschap als eer en verdienste sinds de middeleeuwen¹

Laurens Ham, Nina Geerdink, Johan Oosterman, Remco Sleiderink,
Sander Bax

NEDLET 25 (1): 99–131

DOI: 10.5117/NEDLET2020.1.005.HAM

Abstract

This article presents the first diachronic overview of the economic, social and symbolic profits of ‘city poets’ (‘stadsdichters’) in the Low Countries. From the early fifteenth century onwards, there have been many (more or less) official relationships between city councils and poets. The prominence and the form of these relationships, however, diverged greatly in different periods: whereas official appointments were the standard in the fifteenth, sixteenth and the twenty-first centuries, the period in between saw a much more diverse landscape of informal appointments and relationships. After presenting a historical overview of the role of city poets throughout the centuries, this article focuses on two well-documented periods in which formal agreements were made between town governments and poets: the late Middle Ages and the start of the 21st century. We analyze political and financial agreements explicitly in relationship to the complexities surrounding the production of city poetry. City poetry, paid by public money, is bound to be controversial: in general because its status is subject to changes and political discussions, but also because this form of commissioned poetry is sometimes seen as a form of propaganda. Official city poetry seems to flourish most in societies with a stable political-religious climate (as in the Southern Low Countries in the fifteenth and sixteenth century) and/or with a keen interest in city marketing (as in Flanders and the Netherlands in the twenty-first century).

Keywords: city poetry; city marketing; authorship; profits; diachronic perspective

Wat is de waarde van een woord?
de prijs van een gedachte?
de rekening is ongehoord
bonus van het onverwachte

een perspectief, een nieuw geluid
de dichter zal zijn stad vertalen
kan het eraf? komen we uit?
wie gaat de rekening betalen?

wat kost de wereld op zijn kop?
krijg je nog rente voor een lied?
levert een gedicht iets op?
zegt u het maar. Ik weet het niet²

Deze tekst, 'Nijkerk €0.0', is een gedicht van Bert Jurling, die sinds 2017 stadsdichter van de Gelderse gemeente Nijkerk is. Hij deed dat aanvankelijk onbezoldigd en dat was niet tot zijn tevredenheid. Jurling wist toen hij werd benaderd voor deze functie weliswaar dat hij geen financiële vergoeding zou krijgen, maar zag de aanstelling wel als mogelijkheid om een grote wens te verwezenlijken: het realiseren van een Nijkerkse poëzieroute. De gemeente zou daarvoor moeten investeren in nieuwe straatgedichten, want die waren er op dat moment nog niet.³ Na verloop van tijd bleek echter dat de (financiële) steun van de gemeente te minimaal was en de route raakte steeds verder uit beeld. Jurling kwam tot het inzicht dat het om meerdere redenen onterecht was om Nijkerkse stadsdichters niet te vergoeden: het geeft een verkeerd signaal af (stadsgedichten zijn 'niets waard'), het maakt het zoeken naar nieuwe stadsdichters lastig, het is onredelijk met het oog op de onkosten die je als dichter maakt en het is daarnaast in andere gemeenten gebruikelijk om stadsdichters wél te vergoeden. Jurling besprak zijn bezwaren met de verantwoordelijke ambtenaren en schreef ter ondersteuning van zijn standpunt 'Nijkerk €0.0'. In termen van het blikopener-schema dat we in het eerste artikel van dit themanummer ('Naar een diachrone blik') introduceerden, betekent dit dat hij zowel positie 1.a.i als 1.b.i innam: zijn actie was publiek en onthullend. Met effect: vanaf 2020 krijgen Nijkerkse stadsdichters 1500 euro per jaar voor hun werk. Daarnaast werd in de zomer van 2019 een bank in Nijkerk onthuld, ontworpen door Linda Verkaaik, met versregels van Jurling erin gegraveerd; het is bedoeld als onderdeel van de verder te ontwikkelen poëzieroute.⁴

Jurlings gedicht en onderhandeling bieden een bijzonder inkijkje in de kwestie van de financiële en materiële vergoeding van het stadsdichterschap. Wat brengt iemand ertoe om zich als dichter in te zetten voor een stad of een dorp? Financiële verdiensten, symbolisch of sociaal profijt (aanzien, politieke contacten), of vooral de wens om iets voor het culturele leven van een gemeenschap te betekenen (zoals in het geval van Jurling)? En zijn er op dit punt parallellen en verschillen tussen stadsdichtersschappen in verschillende periodes te ontdekken? Het fenomeen van de dichter die is aangesteld in een bepaalde stad kwam in de Nederlanden al in de vijftiende en zestiende eeuw voor, om daarna eeuwenlang uit beeld te verdwijnen en pas weer in een geïnstitutionaliseerde vorm te verschijnen in de vroege eenentwintigste eeuw.

Dit artikel biedt een diachrone verkenning van de vraag hoe het stadsdichterschap verbonden is met economisch, sociaal en symbolisch profijt. Na een beknopte stand van zaken in het onderzoek naar stadsdichterschap in de Lage Landen presenteren we eerst een overzicht van de vormen die het stadsdichterschap tussen de vijftiende en de eenentwintigste eeuw heeft aangenomen. Wat weten we over het bestaan en de institutionele context van het stadsdichterschap door de eeuwen heen? Het tweede deel van het artikel laat eerder het vertoog over het stadsdichterschap zien. Over welke (en welk type) uitingen van overheden en dichters beschikken we, en wat blijkt hieruit over het symbolisch, sociaal en economisch kapitaal dat met het stadsdichterschap gemoeid is? Belangrijk in dit artikel is dat we niet alleen het perspectief van de auteur zelf bespreken – al staat dat wel voorop – maar dat er ook uitingen van de stadsbesturen in de analyse zullen worden meegenomen. In het geval van het stadsdichterschap is het immers evident dat er aan beide kanten sprake van profijt moet zijn, maar dat er tussen de betrokken partijen meningsverschillen kunnen bestaan over de aard van dat profijt.

1. Het onderzoek naar stadsdichterschap: conceptuele moeilijkheden en stand van zaken

Theoretisch of terminologisch onderzoek naar het stadsdichterschap ontbreekt op dit moment nog. Daar is wel behoefte aan, want het begrip ‘stadsdichterschap’ is niet zonder problemen voor wie een precieze vergelijking wil maken tussen vormen van stadsdichterschap in heden en verleden.⁵ Relaties tussen dichters en stedelijke overheden bestaan al eeuwen en lijken op verschillende momenten erg op het hedendaagse stadsdichterschap,

maar de term 'stadsdichter' werd eerder niet altijd aan deze relaties verbonden. Bovendien werd de term 'stadsdichter' in het verleden ook in andere betekenissen gebruikt.

De vroegste treffer voor de term 'stadsdichter' in de DBNL Ngram-viewer dateert van 1887, als literatuurhistoricus Mathot deze gebruikt om de achttiende-eeuwse Antwerpse dichter J.A.F. Pauwels mee te karakteriseren.⁶ Ook Vondel wordt in de tweede helft van de negentiende eeuw een enkele maal aangeduid met het equivalent 'stadspoët'.⁷ In de loop van de twintigste eeuw zien we de term 'stadsdichter' steeds frequenter opduiken, maar lang niet altijd in de betekenis die tegenwoordig dominant is. Stadsdichter wordt aanvankelijk vooral gebruikt in de betekenis van 'dichter die schrijft over de stad in plaats van over de natuur' of 'dichter die uit de stad komt'. In een artikel over Friese volksschrijvers in de (op dat moment genazificeerde) krant *Het volk* wordt in 1942 een definitie gegeven van het equivalent dorpsdichter: 'Met een dorpsdichter wordt bedoeld iemand die in het brandpunt van het plaatselijke leven staat en uit wiens werk dat spreekt'.⁸ Dichters voor feesten en partijen dus – niet noodzakelijk auteurs die zijn 'aangesteld' door een stads- of dorpsbestuur.

Literatuurhistorici gebruiken de term regelmatig om te verwijzen naar dichters uit het verleden, maar daarmee gebruiken ze het begrip in een hedendaagse betekenis die enkele eeuwen geleden niet gangbaar was. Dit gebeurt vanaf het begin van de twintigste eeuw vaak bij het aanduiden van laatmiddeleeuwse rederijders die een vast jaargeld kregen van een stadsbestuur.⁹ Andere literatuurhistorici geven daarbij de voorkeur aan de term 'stadsrederijker'.¹⁰ Strikt genomen is ook die aanduiding niet historisch, maar wel beter te verdedigen vanuit de historische bronnen. Zo is in de Brusselse stadsrekeningen te lezen dat Jan Smeken in 1485 als rederijker wordt aangesteld ('als rethorigeen ... aengenomen es').¹¹ Specifieker treffen we in historische bronnen ook de term 'factor' aan. Die term knoopt aan bij de terminologie in de rederijderskamers waarin de factor de artistieke verantwoordelijkheid droeg, naast de prins die meer organisatorisch en symbolisch de leiding had.¹² In rederijderskamers ging het hierbij soms al om een bezoldigde functie.¹³ Naar analogie hiermee werd in Brussel in de zestiende eeuw de bezoldigde stadsrederijker aangeduid als 'factuer deser stadt', 'factoer van Bruesel der rethoryken' of 'facteur vander stadt in stuck vander rethorycken'.¹⁴ Als we dergelijke rederijders, ook in deze bijdrage, met een moderne term aanduiden als 'stadsdichter', dan is het belangrijk om ons te blijven realiseren dat deze auteurs meerdere genres bedreven waarbij naast poëzie vooral ook toneel een belangrijke rol speelde.

Voor de periode van de zeventiende tot de twintigste eeuw kennen we geen contemporaine termen waarmee stadsdichters aangeduid werden. In deze periode was enkel sprake van officieuze stadsdichterschappen – niet vastgelegd in contractuele afspraken of te herleiden via betalingen of vacatures. Literatuurhistorici karakteriseren dichters uit deze eeuwen op grond van een geprivilegieerde verhouding met een stadsbestuur soms als stadsdichters. Dat is het geval bij de zeventiende-eeuwers Joost van den Vondel en Jan Vos.¹⁵ Voor de negentiende eeuw is bijvoorbeeld J.J.A. Goeveur wel aangeduid als de ‘officieuze Groningse stadsdichter’.¹⁶ Zeer waarschijnlijk waren er veel meer dichters die zo’n geprivilegieerde verhouding met een bestuur hadden, maar de term stadsdichter wordt daar niet altijd op gekleefd.¹⁷

Naast verschillen in terminologie die in het onderzoek worden gebezigd, zijn er ook belangrijke verschillen aan te wijzen in de hoeveelheid en diepgang van het onderzoek naar het stadsdichterschap in de verschillende periodes. Uit het terminologisch overzicht blijkt wel dat naar de laatmiddeleeuwse officiële stadsdichterschappen veel onderzoek gedaan is,¹⁸ en dat ook over de periode van het officieuze stadsdichterschap een en ander gepubliceerd is. In beide gevallen is in het onderzoek (ook) aandacht voor het profijt van de dichters, waarover in stadsarchieven bronnen terug te vinden zijn. Ondertussen is naar de financiële structuur van het hedendaagse stadsdichterschap nog niet of nauwelijks onderzoek verricht. Alleen in de scriptie van Coen Borgman uit 2011, een bespreking van het Amsterdamse stadsdichterschap van Adriaan Jaeggi, zijn beleidsstukken rondom een moderne stadsdichter onderzocht.¹⁹ Voor het overige beschikken we enkel over (andere) gevalsstudies, die met name op de concrete stadsgedichten van individuele stadsdichters ingaan. Vooral over de Antwerpse stadsdichters Tom Lanoye, Ramsey Nasr, Bart Moeyaert en Joke van Leeuwen zijn we geïnformeerd.²⁰ Dat juist dichters uit deze stad aandacht hebben gekregen, heeft ongetwijfeld te maken met de voorlopersfunctie van Antwerpen (het was de eerste Vlaamse stad met een stadsdichter in de eenentwintigste eeuw), met het feit dat alle tot nog toe verkozen dichters in deze stad prominente auteurs waren, en met het gegeven dat de dichters door een uitstekende materiële ondersteuning de kans kregen spectaculaire (straat-) projecten te realiseren.²¹ Bovendien publiceerden ze allemaal een bundeling van hun stadsgedichten.²²

De studies naar de Antwerpse stadsdichters richten zich vooral op de politiek-maatschappelijke kant van het dichterschap: wat betekent het wanneer een dichter spreekbuis wordt van (de bevolking van) een stad?

Welke onderwerpen worden op welke manier in poëzie gevat? Ook het pioniersonderzoek van Thomas Vaessens naar het fenomeen van de Dichter des Vaderlands – een functie die in 2000 in Nederland in het leven werd geroepen en die vaak gezien wordt als de voorloper van de eenentwintigste-eeuwse stadsdichtersschappen in Nederland en Vlaanderen – behandelt vooral de inhoudelijke complexiteiten waarvoor Dichters des Vaderlands zich bij de representatie van ‘het Nederlandse volk’ gesteld zagen, en de mate waarin dit fenomeen aan de popularisering van het genre poëzie kan hebben bijgedragen. De voordelen die dichters en overheden bij zo’n positie kunnen hebben, worden in die studie echter niet onder de loep genomen.²³

Het geringe aantal cijfermatige gegevens waarover we voor de hedendaagse periode beschikken, komen vooral uit journalistieke bronnen en inventarisaties van literaire organisaties en particulieren. Tussen 2002 en 2008 hield Bart FM Droog – zelf stadsdichter van Groningen (2002-2005) en nadien gemeentedichter van Emmen (2008-2010) – een website bij met alle hem bekende stadsdichters in Nederland en Vlaanderen.²⁴ Incidenteel worden daarbij ook bedragen genoemd. Ook het Gentse Poëziecentrum maakte in 2011 een overzicht, maar daarin staat niet meer dan de auteursnamen en de periode waarin ze werkzaam waren. Over de financiering van de stadsdichtersschappen en het al dan niet formele (door het bestuur bekrachtigde) karakter ervan wordt niets vermeld. Bovendien is de lijst sinds 2013 niet meer bijgewerkt. In 2015 deed stichting Poëtikos, de organisator van de Nederlandse stadsdichtersdag, een verkennend onderzoek naar het aantal stadsdichters met een formele aanstelling bij een gemeente. De inventarisatie lijkt niet bewaard te zijn gebleven, maar enkele honorariacijfers eruit werden besproken in een *Volkskrant*-artikel.²⁵

Al bij al is het onderzoek naar het stadsdichterschap nog schetsmatig en fragmentarisch: vooral voor de moderne tijd is er weinig onderzoek beschikbaar over de infrastructuur en financiering. In dit artikel brengen we het diachrone stadsdichterschap voor het eerst breder in kaart door bestaande literatuur samen te brengen en op elkaar te betrekken, en aan te vullen met bevindingen uit eigen, lopend onderzoek. We zijn ons daarbij als gezegd bewust van verschillen in de aard van het stadsdichterschap door de eeuwen heen.

2. Een chronologisch overzicht

Dichters die een bijzondere band onderhouden met een stadsbestuur zien we vanaf de veertiende eeuw opduiken. Jan van Boendale is hiervan het

vroegste voorbeeld. In 1316 schrijft hij de eerste versie van zijn *Brabantsche yeesten* in opdracht van de Antwerpse schepen Willem Bornecolve. Tot in de jaren 1340 is Boendale actief als stadssecretaris van Antwerpen, en hij vermeldt in zijn literaire werken steeds nadrukkelijk dat ze in Antwerpen tot stand zijn gekomen. Met uitzondering van de *Brabantsche yeesten* ligt het initiatief voor deze werken vermoedelijk wel bij Boendale zelf en het lijkt er niet op dat hij door het stadsbestuur specifiek voor zijn literaire werk werd vergoed of geëerd.²⁶ Ook in het geval van Jan van Hulst, die rond 1400 in Brugge sterk op het voorplan treedt als dichter en 'cultureel ondernemer', is van een geïnstitutionaliseerd stadsdichterschap nog geen sprake.²⁷

De eerste aanwijzingen voor een ontwikkeling in die richting zijn te vinden bij de Gentse dichter Everaert Taybaert.²⁸ Zeker vanaf 1416-1417 onderhoudt Taybaert een geprivilegieerde relatie met het stadsbestuur van Gent. Op kosten van de stad ontvangt 'Everaerde Taybaerde den dichtere' jaarlijks een officieel overkleed van rood laken met borduursels en witte voering. De stad draagt ook de kosten voor een zilveren schijf die bij het uniform hoorde. Een jaargeld lijkt de dichter niet te ontvangen, maar ter gelegenheid van zijn huwelijken ontvangt hij wel twee keer een bedrag van de stad. Gedichten zijn van Everaert Taybaert niet overgeleverd, maar in de zomer van 1425 betaalt de Gentse Sint-Pietersabdij hem voor 'een dicht van den sacramente'. Ook in Brugge is hij een graag geziene gast; daar vinden we tot aan het voorjaar van 1426 in de rekeningen heel wat giften aan 'Everkine, den dichtere van Ghendt'.²⁹

Een eerste bezoldigd stadsdichterschap zien we in 1466 in Brugge bij de toekenning van een jaarlijkse toelage aan rederijker Anthonis de Roovere.³⁰ Dat gebeurt op aandringen van Karel van Charolais (vanaf 1467 hertog Karel de Stoute), die jaren later ook in Gent de rederijkerij gunstig gezind blijkt.³¹ Jan III de Baenst, pro-Bourgondisch en lid van het Brugse stadsbestuur, doet het voorstel om aan De Roovere een vast jaargeld toe te kennen vanwege zijn grote verdiensten op het gebied van de retorica – een soort eregeld. Tot aan zijn dood op 16 mei 1482 wordt het jaargeld toegekend en het wordt regelmatig aangevuld met vergoedingen voor concrete opdrachten.³²

We zijn vervolgens vooral goed ingelicht over het Brusselse stadsdichterschap, dat enige jaren later begint met de aanstelling van Colijn Caillieu (1474).³³ De tekst van de argumentatie voor deze aanstelling is bewaard gebleven onder de besluiten van het stadsbestuur en daarbij wordt gestipuleerd dat een dergelijke functie ook al is gecreëerd in steden als Antwerpen, Brugge, Oudenaarde 'ende diere gelike'.³⁴ Voor Antwerpen beschikken we niet over vroege archiefdocumenten die dit kunnen staven. Voor Brugge moet het wel om Anthonis de Roovere gaan: de onderbouwing voor zijn

aanstelling is te vinden in een stedelijke oorkonde die in tweevoud bewaard is. De vroegst bewaard gebleven vermelding in Oudenaarde betreft een jaargeld in 1513 en 1514 aan Joos van Coije om te voorkomen dat hij zou vertrekken naar Aalst 'daer hij versocht was te commene om zijne conste van Retorijcken'.³⁵ Wie in 1474 stadsdichter van Oudenaarde is geweest, kan niet met zekerheid uit de beschikbare bronnen worden opgemaakt.³⁶

In 1485 wordt Cailleu in Brussel opgevolgd door Jan Smeken.³⁷ Voor zover we dat op basis van de partieel overgeleverde stadsrekeningen kunnen nagaan, is hij stadsdichter gebleven tot aan zijn dood op 15 april 1517. Voor een aantal culturele taken wordt hij apart vergoed, zoals dat ook bij De Roovere het geval was. Voor de periode na 1506 zijn er geen stadsrekeningen, maar we weten uit andere bronnen wel dat Jan Smeken als stadsdichter is opgevolgd door Jan van den Dale.³⁸ De laatste officiële Brusselse stadsdichter waarover we informatie hebben, is François van Ballaer. Als hij in 1559 wordt gehoord in verband met twee vermeend reformatorische kluchten, wordt daarbij ook enige informatie over zijn stadsdichterschap vermeld.³⁹ Zo wordt opgemerkt dat hij als stadsfactor ook op moet treden als factor bij rederijderskamer 't Mariacranske. Opmerkelijk is dat Van Ballaer in dezelfde getuigenis laat optekenen dat hij voordien zeventien jaar lang de stad Lier heeft gediend als stadsfactor en stadsmuzikant ('zoe als facteur als oyck als stadpypere') en dat hem daarbij nooit iets is verweeten. Dat betekent dat stadsrederijders niet noodzakelijk in de stad geboren moesten zijn, maar ook van elders konden worden aangetrokken.⁴⁰

Aanwijzingen voor laatmiddeleeuwse, bezoldigde stadsdichterschapen hebben we dus gevonden in het graafschap Vlaanderen en het hertogdom Brabant: Brussel, Brugge, Antwerpen, Oudenaarde en Lier. Ook in Mechelen bestaat er in deze periode aantoonbaar een traditie waarbij een specifieke rederijker jaren achtereen een vast jaargeld ontvangt, naast vergoedingen voor incidentele opdrachten. Het gaat om Jan Verbeek alias Platyn die een jaargeld ontvangt tot aan zijn dood in 1542 en François de Costere die van 1547 tot 1571 een jaargeld mag opstrijken (hij overlijdt in 1579). Beide dichters zijn daarnaast ook actief als factor van de plaatselijke rederijderskamer De Peoene.⁴¹

Naast deze officiële stadsrederijders bestaan er in de late middeleeuwen ook andere dichters die een geprivilegieerde band met een specifieke stad weten uit te bouwen, ook in het Noorden. Voorbeelden uit de zestiende eeuw zijn onder meer Cornelis Everaert in Brugge, Matthijs de Castelein in Oudenaarde, Jan van der Noot in Antwerpen, Jan-Baptist Houwaert in Brussel en Jan van Hout in Leiden. Dat zijn allemaal literaire auteurs die in woord en daad wel nauw met de stad verbonden zijn, soms ook opdrachten

krijgen of betaald worden, maar die geen vaste financiële ondersteuning als dichter lijken te ontvangen.⁴²

In de navolgende eeuwen zijn deze niet-geïstitutionaliseerde vormen van stadsdichterschap de enige die bestaan.⁴³ We beschikken althans niet over bronnen die aantonen dat dichters door de stedelijke overheid als zodanig benoemd worden in deze periode of structureel betaald worden. Het kan echter op verschillende manieren wel lonen voor een vroegmoderne dichter om een goede relatie met het stadsbestuur te onderhouden, en er ontstaan dan ook regelmatig situaties die op een formele benoeming na erg veel weg hebben van het geformaliseerde stadsdichterschap: sommige dichters schrijven veel over een bepaalde stad, doen dat voornamelijk in lovende termen, en dragen hun teksten regelmatig op aan het stadsbestuur of aan individuele bestuurders. Daar staan allerlei voordelen, materieel en niet-materieel, tegenover. Bekende voorbeelden uit de zeventiende eeuw zijn de al genoemde Joost van den Vondel en Jan Vos (Amsterdam).⁴⁴ Minder bekend is Joan de Haes die in de eerste decennia van de achttiende eeuw in Rotterdam actief is. Hij schrijft verschillende gedichten voor en over Rotterdam en Rotterdamse bestuurders, al zou nader onderzoek nog uit moeten wijzen hoe intensief zijn relatie met het stadsbestuur is geweest. Het meest tot de verbeelding spreekt de *Eerkroon voor myn geboortestat Rotterdam* (1716), die hij opdraagt aan de burgemeesters en waarvoor hij beloond wordt met een gouden penning. Tijdgenoot H.C. Poot noemt De Haes met een pars pro toto dan de 'Maespoëet'.⁴⁵

Wanneer de stadsregering opdrachten uitdeelt, betreft het net als bij de officiële stadsdichters uit de middeleeuwen vaak meer dan dichtwerk: dichters wordt gevraagd bijdragen te leveren aan of een leidende rol te spelen bij stedelijke festiviteiten of de ontvangst van hooggeplaatste personen. Als Maria de Medici in september 1638 Amsterdam bezoekt, is stadssecretaris en dichter Daniël Mostart uit hoofde van zijn functie verantwoordelijk voor de organisatie. Hij zet bevriende dichters P.C. Hooft, Caspar van Baerle, Samuel Coster en Jan Victorinus in voor het ontwerpen van zogenaamde vertoningen (*tableaux vivants*) ter opluistering van de intocht van de gast. Zij krijgen hier waarschijnlijk niet voor betaald, maar Van Baerle verzorgt na afloop in opdracht van de stadsregering een beschrijving van alle festiviteiten en ontvangt daar 1000 gulden voor – een enorm bedrag (het jaar-salaris van een ambachtsman bedraagt in die tijd zo'n 400 gulden).⁴⁶ Een decennium later worden Geeraerd Brandt, Samuel Coster en Jan Vos gevraagd vertoningen te ontwerpen voor de viering van de vrede van Münster, opnieuw zonder dat ze ervoor betaald worden, maar zeker voor de jonge dichters Brandt en Vos is dit dé gelegenheid om hun (stads)dichterschap

te bevestigen.⁴⁷ Het is dus een investering in de toekomst en inderdaad zal Vos nog vaker gevraagd worden vertoningen te maken, dan ook tegen betaling: in 1654 krijgt hij de flinke som van 400 gulden voor vertoningen ter gelegenheid van de vrede met Engeland; in 1659 een kleiner maar toch ook niet onaanzienlijk bedrag van 150 gulden voor vertoningen ter gelegenheid van de intocht van een deel van de stadhoudelijke familie.⁴⁸

Zestiende-, zeventiende- en achttiende-eeuwse dichters kunnen dus goed betaald krijgen voor dit soort stedelijke opdrachten, en ook als ze op eigen initiatief werk opdragen aan de stadsregering worden ze incidenteel betaald.⁴⁹ Ook kostbare geschenken worden wel uitgedeeld.⁵⁰ Dat zijn voordelen die je ook kunt genieten als je geen stadsdichter bent: tegenover een incidentele opdracht aan het stadsbestuur staat net zo goed een bedrag als tegenover een opdracht van iemand die regelmatig voor de stad schrijft.⁵¹ Wel ligt het voor de hand dat wanneer de stadsregering zelf dichtopdrachten uitdeelt, ze daarvoor eerder een 'stadsdichter' vraagt dan een ander. Het stadsdichterschap kan in deze periode bovendien een cruciale rol spelen in het verwerven van sociaal kapitaal: het aangaan of bestendigen van mecenaatsrelaties met individuele bestuurders.⁵² Het meest indirect, maar in sommige gevallen van wezenlijk belang, is het voordeel dat stadsdichters in de vroegmoderne voor-wat-hoort-wat-maatschappij kunnen genieten doordat de burgemeesters en andere regenten hen goed gezind zijn. Dat kan henzelf of hun verwanten baantjes opleveren (zoals in het geval van Jan Vos bijvoorbeeld de benoeming tot stadsglazenmaker), uitnodigingen voor feesten en partijen – en daarmee weer de kans op nieuwe contacten met rijke en machtige potentiële mecenasen –, of bescherming als dat nodig is. Dat laatste is aan de orde bij Vondel wanneer hij dankzij de protectie van de Amsterdamse stadsbestuurders slechts een boete opgelegd krijgt voor het schrijven van zijn politieke allegorie *Palamedes* in 1625. Het stadsbestuur heeft er haar best voor gedaan de berechting van 'hun' dichter in eigen hand te houden.⁵³

Hoewel mecenaatsrelaties in de negentiende en twintigste eeuw nog altijd voorkomen – zie daarover het artikel 'Echte schrijvers zijn niet te koop' eerder in dit themanummer – verdwijnt één type mecenaatsrelatie wel naar de achtergrond: een geprivilegieerde en soms officieel vastgelegde relatie tussen een (stads)bestuur en een dichter. Wel zijn hier en daar aanwijzingen te vinden dat er, zeker buiten de Randstad, in de negentiende en twintigste eeuw stads- en dorpsdichters actief zijn, maar veel wijst erop dat die dichters niet met een officiële aanstelling werken. Het is bovendien zeer de vraag of ze betaald krijgen voor hun werk, zoals dat in de zeventiende en vroege achttiende eeuw incidenteel wel gebeurt. Chr. Mertz R.P. noemt

in *De ingangspoort van Neerlands Mijng gebied in het schoone Limburg* (1925) bijvoorbeeld een stadsdichter uit de negentiende eeuw, Frenske (pseudoniem van Frans Appelmans), van wie het niet duidelijk is of hij vergoed werd voor zijn dichterlijke werk:

‘Frenske’ zet de traditie voort van de quasi-officiële stadsdichter, dien men vroeger in Sittard, zooals in de meeste kleine steden vond. Van 1840-70 ongeveer was dat Körvers, die onder meer bij de komst van Willem II te Sittard, dezen op dichterlijke wijze begroette, en bij de verschillende gelegenheden de traditionele lier spande.⁵⁴

Ook later nog lijken er in Sittard stadsdichters actief te zijn, onder wie Thur Laudy. De brede culturele aandacht voor zijn uitvaart – onder meer de Culturele Raad Limburg en de VVV afdeling Sittard zijn aanwezig – suggereert dat hij minstens een semi-officiële stadsdichtersstatus in Sittard had.⁵⁵ Of dat ook geldt voor de vele andere auteurs die in twintigste-eeuwse kranten als ‘stadsdichters’ of ‘dorpsdichters’ opgevoerd worden vanwege hun poëtische betrokkenheid bij actuele lokale gebeurtenissen, is onduidelijk.⁵⁶

Een zeldzaam inkijkje in een stadsdichterspraktijk geven twee stukken over Isaak Vogelzang, bode en ambtenaar van de burgerlijke stand in Arnhem. Hij wordt in 1939 als ‘stadsdichter’ aangeduid en gaat een paar maanden later met pensioen. In een vrij uitvoerig interview bij zijn afscheid noemt hij ‘rijmen en dichten’ als zijn ‘liefhebberij’. Hij heeft naar eigen zeggen ongeveer duizend ‘gedichten en liederen samengesteld, waaronder vele op ons Koninklijk Huis, op de Burgemeesters, jubileerende Wethouders, Raadsleden, Notabelen, instellingen in onze mooie stad Arnhem’.⁵⁷ Het lijkt er dus op dat hij onbezoldigd als stadsdichter functioneert in de vroege twintigste eeuw.⁵⁸

Kortom: in de marge van de literatuurgeschiedenis zijn er in de negentiende en twintigste eeuw diverse dichters actief die in kleine kring, en in de directe omgeving van een dorp of stad, gedichten schreven bij bijzondere gebeurtenissen. Directe contacten met de gemeente zijn er niet altijd, en voor veel van die dichters lijkt het eerder om een hobby te gaan dan om een aanstelling waarbij symbolisch of economisch kapitaal komt kijken. Daarmee is dit type stadsdichterschap nog minder geïnstitutionaliseerd, en vooral: minder met economisch en symbolisch kapitaal verbonden, dan dat van de voorgaande eeuwen. Zeker in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog is er nauwelijks een spoor terug te vinden van dit type officiële stadsdichters, niet in de literatuurgeschiedenissen en evenmin in de kranten.

Het stadsdichterschap verdwijnt naar de achtergrond en het is in dit licht op het eerste gezicht opmerkelijk dat er rond het nieuwe millennium een heropleving van het fenomeen plaatsvindt, waarbij gemeentes juist vaak wel een organisatorische rol spelen. Wellicht hangt deze opleving samen met de steeds sterker wordende nadruk op stadspromotie (*city marketing* of *city branding*) in de afgelopen decennia, en met de behoefte om via kunst – in dit geval, via poëzie – maatschappelijke waarde aan een stad of dorp toe te kennen. Stadsdichters worden immers vaak ingezet om de publieke ruimte te verfraaien (met stadsgedichten) en om de bevolking van een stad bijeen te brengen of te verbinden (bijvoorbeeld door reflecties te bieden op gedeelde gebeurtenissen).⁵⁹ Er valt te discussiëren over de vraag wanneer deze heropleving precies aanvangt. Het ligt voor de hand om 1993 te kiezen, als Emma Crebolder door het gemeentebestuur van Venlo wordt gevraagd als stadsdichter.⁶⁰ Dat de eerste hedendaagse stadsdichter in Limburg gekozen wordt, is gezien de lange geschiedenis van stads- en dorpsdichters uit die provincie niet zo vreemd. Maar Crebolders aanstelling duurt niet langer dan een jaar en brengt, bijvoorbeeld in de pers, relatief weinig te weeg. Wat dat betreft is er meer voor te zeggen om het startmoment in 2001 te leggen. Op 3 maart 2001 wordt Jan Eijkelboom tot stadsdichter (voor het leven) van Dordrecht gemaakt, bij wijze van eerbetoon.⁶¹ Een half jaar later, in september 2001, meldt het ANP dat Groningen de ‘eerste stadsdichter van Nederland’ zal krijgen. Na een verkiezing wordt dan Bart FM Droog verkozen.⁶² Maar of nu Eijkelboom of Droog als eerste wordt gezien, feit is dat vanaf 2001 in tientallen Nederlandse steden, dorpen en gemeenten een stadsdichter, dorpsdichter of gemeentedichter is aangesteld: een traditie wordt (her)uitgevonden.

Het stadsdichterschap lijkt in de afgelopen decennia een grote bloei te hebben beleefd.⁶³ Na een periode van een aantal duurzame stadsdichtersschappen in de late middeleeuwen, en een eeuwenlange periode waarin géén officiële stadsdichtersschappen bestonden, hebben tientallen gemeenten sinds 2001 een dichter gevraagd op bestelling teksten te leveren of op een andere manier bij te dragen aan het literaire leven in de stad. Nooit eerder in de geschiedenis waren zo veel dichters aan een gemeente verbonden. Een belangrijk verschil tussen het hedendaagse stadsdichterschap en dat uit de vorige bloeiperiode van het fenomeen, de late middeleeuwen, is dat eenentwintigste-eeuwse stadsdichters doorgaans voor één of hooguit enkele jaren aangesteld worden. Terwijl het in de vijftiende en zestiende eeuw nog kon gaan om betaalde aanstellingen voor het leven, gaat het nu om verbintenissen voor relatief korte periodes, en om ‘kleine klussen’ waar dichters in geen geval een groot deel van hun broodwinning uit halen. In de stad

Genk kent men tussen 2004 en 2013 zelfs het fenomeen van de stadsdichter-voor-één dag. Deze dichter hoeft slechts één stadsgedicht te schrijven, dat wordt gepresenteerd op Gedichtendag. De honorering (waarop we in de volgende paragraaf nader ingaan) was in de middeleeuwen aanzienlijk, maar loopt tegenwoordig sterk uiteen: in diverse steden en dorpen staat er in het geheel geen geld tegenover, in een grotere stad kan de vergoeding oplopen tot duizenden euro's.

De recente bloeiperiode lijkt ondertussen zijn keerpunt alweer te hebben bereikt: een inventarisatie naar de duurzaamheid van bestaande stadsdichtersschappen waarmee een van ons bezig is, laat zien dat ongeveer een derde van de aanstellingen die na 2001 in het leven zijn geroepen in 2019 alweer is stopgezet.⁶⁴ In andere plaatsen is het fenomeen wel blijven bestaan, maar vooral omdat al aangestelde dichters langer zijn gebleven dan aanvankelijk afgesproken, of pas nadat het stadsdichterschap een tijdlang opgeschort is geweest bij gebrek aan kandidaten.⁶⁵ In verschillende steden zijn stadsdichtersschappen wegbezuinigd of is er in plaats van een dichter een kunstenaar of zanger aangesteld.⁶⁶ Het stadsdichterschap blijkt dan ook, in het verleden overigens net zo goed als in het heden, allerlei spanningen op te leveren. Deze hangen samen met het feit dat stadsdichters als publieke figuren uit bestuurlijk geld betaald worden én een uithangbord van de stad vormen. In de discussies spelen zowel politieke als financiële aspecten een rol, vaak in relatie tot elkaar. Om deze spanningen in kaart te brengen en aan de hand daarvan ontwikkelingen in de geschiedenis van het stadsdichterschap te verklaren, zoomen we in de volgende paragraaf in op documenten waaruit details naar voren komen over de financiële en organisatorische basis van het stadsdichterschap in verschillende periodes.

3. De politieke en financiële dimensies van een publiek verschijnsel

De ware dichter laat zich nooit leiden door gewin, zo schreef Jan van Boendale al in de veertiende eeuw. Dichterschap komt voort uit innerlijke gedrevenheid, aangespoord uiteraard door goddelijke inspiratie, maar heeft niets van doen met enige vorm van profijt.⁶⁷ Deze opvatting (volgens de blikopener: positie 1.a.iii), gehuldigd en gekoesterd van de oudheid tot op de dag van vandaag,⁶⁸ staat op gespannen voet met het fenomeen van het stadsdichterschap zoals we dat kennen binnen de Nederlandse literatuur. De stadsdichter is veelal aangesteld door een stadsbestuur, een culturele instelling of commissie en vaak zijn er afspraken gemaakt om wederzijdse

verwachtingen vast te leggen. Ook over een vergoeding is vaak het nodige vastgelegd, al is dat niet altijd openbaar bekend (1.a.ii of 2.a.ii). Alleen al de veronderstelling dat er sprake is van wederzijds profijt, plaatst de discussie over openheid (onthulling en verhulling) rond de verdiensten voor de dichter in een bijzonder licht. Deze discussie staat ook nog in de publieke schijnwerpers omdat de instellingen die een stadsdichter aan zich binden op de een of andere manier politiek verantwoording moeten afleggen van hun keuze. Dit kan het stadsdichterschap politiek gezien tot een extra controversieel verschijnsel maken.

In deze paragraaf willen we laten zien hoe de vergoeding voor stadsdichters geregeld is, wat daarvan in de openbaarheid bekend is of bekend kan worden verondersteld, hoe dit samenhangt met het vastleggen van inhoudelijke verwachtingen (wat wil een stadsbestuur van een stadsdichter, welke vrijheid heeft die dichter zelf invulling te geven aan dat dichterschap?) en welke spanningen dit kan opleveren. We richten ons daarbij op de twee periodes waarin het stadsdichterschap het meest gereguleerd werd: de late middeleeuwen en de recente periode vanaf 2001. Voor die periodes beschikken we over bronnen – akten en andere (beleids)documenten – op basis waarvan we de zojuist geformuleerde vragen kunnen beantwoorden.

Financiële afspraken rond het stadsdichterschap

Niet over alle vroege stadsdichters zijn aktes bekend betreffende hun aanstelling, maar op grond van de wel bewaarde documenten mogen we aannemen dat een dergelijke overeenkomst gebruikelijk was en dat hierin de financiële afspraken tamelijk gedetailleerd werden vastgelegd. We weten wat Anthonis de Roovere in Brugge en Colijn Caillieu en Jan Smeken in Brussel verdienden en hoe de uitbetaling was geregeld. Het gaat hierbij om substantiële vergoedingen: de zes pond groten die De Roovere jaarlijks ontving kwamen ongeveer overeen met een half jaarloon van een ambachtsman; de 4,5 pond Brabantse groten van Caillieu en Smeken min of meer met een derde.⁶⁹ De documenten waarin deze afspraken zijn vastgelegd hebben een officieel karakter. In de aanstellingsakte van Colijn Caillieu uit 1474 is bijvoorbeeld opgetekend dat het om een betaalde functie gaat en dat het in principe om een benoeming van onbepaalde duur gaat: van ontbinding van het contract door de stad kan enkel sprake zijn als de rederijker in een andere stad gaat wonen of wanneer hij een andere functie binnen de stad Brussel krijgt aangeboden. De informatie in dit soort aktes was niet geheim en ook in de jaarlijkse rekeningen keren deze bedragen weer terug. Wie wilde weten wat de stadsdichter verdiende, kon dit vermoedelijk vrij eenvoudig achterhalen (waardoor een stadsdichter in deze periode automatisch

in positie 1.a.ii werd geplaatst). Hoe de bedragen werden vastgesteld, is niet duidelijk.

Voor de recente periode lijkt het op het eerste gezicht nog eenvoudiger: zodra een gemeente formeel een betaald stadsdichterschap instelt, moeten de afspraken daaromheen openbaar worden gemaakt. De Wet openbaarheid bestuur regelt immers dat bestuurlijke documenten te allen tijde op te vragen zijn. Het gaat hier echter om een heel specifiek soort openbaarheid: de meeste van deze bestuurlijke documenten raken nooit breed verspreid, omdat ze niet door journalisten of burgers publiekelijk – bijvoorbeeld in een krant of tijdschrift – worden besproken. Dit is relevant met het oog op het blikopener-schema uit ons eerste artikel ('Naar een diachrone blik'): wij maakten daarin onderscheid tussen publieke en niet-publieke uitingen, terwijl je hier te maken hebt met *formeel* publieke uitingen, die toch in veel gevallen nauwelijks openbaar functioneren (met vacatures voor stadsdichters die in media gepubliceerd worden als uitzondering).⁷⁰

Wie op de websites van gemeenten gaat zoeken, vindt al direct diverse gemeenteraadsnotulen, reglementen, evaluaties, vacatures en andere documenten die inzicht geven in de concrete afspraken. Het zou vruchtbaar kunnen zijn op basis daarvan overzichten te maken van aanstellingsduur en vergoedingen, maar dat bleek in het kader van dit verkennende artikel niet haalbaar.⁷¹ Wat op grond van in de media besproken vergoedingen wel duidelijk is, is dat de bedragen enorm uiteen kunnen lopen. Er bestaan allerlei niet-betaalde aanstellingen, vaak in kleinere dorpen en steden.⁷² In een kleine gemeente als Renkum is de vergoeding symbolisch (100 euro per gedicht, met een minimum van vijf), terwijl in sommige grotere steden de vergoeding flink kan oplopen. Substantiële bedragen (drieduizend euro of meer) worden vermeld voor bijvoorbeeld de stadsdichters van Antwerpen, Assen, Den Haag, Groningen, Helmond en Roermond.⁷³ Harry Zevenbergen, stadsdichter van Den Haag van 2007 tot 2009, legde bij het begin van zijn aanstelling in reactie op de vraag 'Schuift het ook nog wat, naast het verkrijgen van publieke bekendheid?' uit dat hij een jaarlijkse vergoeding van 5000 euro ontving, en daarnaast over een basisbudget van 25.000 euro zou beschikken om projecten mee op te zetten.⁷⁴ Dergelijke bedragen zijn echter uitzonderlijk: voor veel stads- en dorpsdichters vandaag lijkt het stadsdichterschap op financieel vlak weinig meer dan een extraatje of een tegemoetkoming.

De opdracht van de stadsdichter

Uit de aanstellingsdocumenten blijkt ook wat de verwachtingen waren over de invulling van het dichterschap voor de stad. Soms zijn de gestelde

voorwaarden minimaal. In de aanstellingsakte van Anthonis de Roovere wordt vooral teruggekeken. Volgens de akte heeft de rederijker de stad Brugge:

langhe jaren ten diverschen stonden veel ende hoofschelike ghedient [...] ende menichte ghenouchte van spelen van goeden moralitheten ende van anderen eerbaren esbatementen ghedaen ende ghespeelt hadde ende diverse andre blijde rethorike gheuseert hadde.

Vanaf 1466 wordt hem volgens de akte een vast jaargeld toegekend 'te dien hende dat hij te bet ghehouden ware binnen de voorseide stede te blivene ende de ghenoucht vander rethorike aldaer te meer tantierene ter eeren ende blijscen vander ghemeente vander zeluer stede'. Het jaargeld wordt dus uitgekeerd in de hoop dat De Roovere niet zal verhuizen en met zijn rederijkersliteratuur de eer van de stad zal blijven bevorderen en de bevolking zal blijven plezieren.⁷⁵

De akte die acht jaar later in Brussel bij de aanstelling van Colijn Caillieu werd opgesteld, doet op heel wat punten aan die van De Roovere denken: ook hier is een voorwaarde voor uitbetaling dat de dichter in zijn geboortestad blijft wonen, en wordt verwezen naar de veelzijdige activiteiten op het gebied van dichtkunst en aanverwante domeinen. Over Caillieu staat er dat hij zich 'gemeynlic behulpende metter cunst der retoriken, dichten, spelen, esbatementen, baladden, refreynen ende dieregelike dagelix ter eeren van deser stad ende in recreationen van den gemeynen volke der selver stad'.⁷⁶ Verschillen tussen beide akten zijn er ook. Het meest opvallende is wel dat De Roovere voorgedragen wordt door een vorst en een stadsbestuurder, terwijl Caillieu zichzelf kennelijk aangeboden heeft met onder meer als argument dat andere steden ook al een bezoldigde stadsrederijker hebben. Uit de aanstellingsakte van Caillieu spreekt een groot zelfbewustzijn van de dichter, en er wordt gesuggereerd dat hij zich publiekelijk opstelde als iemand die een bezoldiging verdiende (in termen van de blikopener: positie i.a.i).

Het bevorderen van de eer van de stad en de tevredenheid van de bevolking waren kennelijk belangrijke doelstellingen die de stadsbesturen met het stadsdichterschap wilden bereiken. Op lokaal niveau kon een stadsdichter de band tussen stadsbestuur en bevolking versterken, maar de stadsdichter had, als leider van de lokale rederijkerij, ook een representatieve rol te vervullen ten opzichte van het hof – de Bourgondische en later Habsburgse machthebbers – en ten opzichte van andere steden. Een

stadsdichter diende de belangen van de stad en kon gemakkelijk uitgroeien tot een spilfiguur in de relaties tussen stadsbestuur, hof en bevolking.⁷⁷

De eed die stadsdichters in de zestiende eeuw in Brussel moesten afleggen, waarschijnlijk opgetekend in de jaren 1529-1533, bevestigt het geïnstitutionaliseerde karakter van het stadsdichterschap.⁷⁸ Er is sprake van 'doficie vanden factuerscape vander Rethorijcke' dat naar beste kunnen moet worden uitgevoerd in dienst en ter ere van de stad. Net als uit de hierboven besproken akten, blijkt uit de eed ook dat de stadsdichter in de late middeleeuwen een brede organisatorische rol in een stad kreeg toegekend.⁷⁹ Voor specifieke opdrachten, zoals de organisatie van processies of blijde inkomsten, werden de stadsdichters echter wel apart vergoed. Dat wijst erop dat er aanvankelijk weinig vaste verplichtingen verbonden waren aan het stadsdichterschap.

Ook in hedendaagse collegebesluiten en reglementen rond stadsdichters vinden we aanwijzingen over de opdracht van de stadsdichter, soms explicieter dan in de late middeleeuwen het geval was. Een aspect van het stadsdichterschap dat vandaag vaak wordt vastgelegd maar in de laatmiddeleeuwse akten geen rol leek te spelen, is de onafhankelijkheid van de dichter: in verschillende gemeenten wordt benadrukt dat de dichter vrij is om te schrijven wat hij of zij wil. Soms wordt dit principe zakelijk uitgedrukt zoals in een aanstellingsdocument uit Amersfoort: 'De gemeente kan slechts om inhoudelijke redenen afzien van plaatsing van een stadsgedicht wanneer de inhoud in strijd is met de wet'.⁸⁰ In andere gevallen wordt het eerder geformuleerd als een vorm van cultuurpolitiek. In het 'bestuurlijk kader' van het Tilburgse stadsdichterschap staat bijvoorbeeld dat de dichter 'vanuit een onafhankelijke blik op de stad' gedichten schrijft: een aanduiding die alle ruimte laat aan de auteur én die tegelijkertijd aan die auteur een soort verplichting oplegt om onafhankelijk en autonoom te zijn.⁸¹

De selectiecriteria voor het aanstellen van een stadsdichter zijn soms heel specifiek, zoals in Zutphen: het stadsbestuur vereist daar, bij monde van de stichting Dichter bij Zutphen, dat de stadsdichter 'kan dichten op niveau' en 'een eigen stijl' heeft, dat 'zijn of haar gedichten getuigen van vakmanschap/vakvrouwschap' en 'zeggingskracht en betekenis/relevantie' hebben. Daarnaast is er een passage in het reglement opgenomen over 'dichterlijke vrijheid': daarin staat onder meer dat de stadsdichter 'een grote vrijheid [geniet] om kritisch te reageren op ontwikkelingen in de Zutphense samenleving.' Het vervolg toont echter aan dat die vrijheid niet onbegrensd is. De manier waarop de begrenzing geformuleerd wordt, doet denken aan de verwachtingen die er al in de late middeleeuwen over het stadsdichterschap waren: 'Dat gebeurt opbouwend en op een wijze die aansprekend is

voor grote delen van de bevolking.' Het verstevigen van de eer van de stad en het vermaken van de bevolking waren in de late middeleeuwen belangrijke opdrachten aan de stadsdichter. Impliciet zien we dat ook in de huidige tijd, waarin de onafhankelijkheid van de stadsdichter ogenschijnlijk zo cruciaal is, verwachtingen van stadspromotie blijven meespelen.⁸²

Spanningen rond het stadsdichterschap

De vraag blijft echter: *waartoe* verplicht de stadsdichter zich precies? Dat wordt pas goed duidelijk wanneer we de momenten bekijken waarop de organisatorische, politieke of financiële kanten van het stadsdichterschap tot spanningen leiden. Voor de middeleeuwen is het lastig om daar zicht op te krijgen, maar er valt wel iets over te zeggen. Dat er in de akte van De Roovere uitdrukkelijk bepaald wordt dat hij in Brugge moest blijven wonen, suggereert dat er buiten deze stad ook belangstelling voor hem bestond. Omstreeks het moment dat hij voor het eerst het jaargeld kreeg toegekend, februari 1466, werd hij ook gevraagd om toneel te schrijven en op te voeren voor een festival in de Brabantse stad Lier. Uiteindelijk levert hij wel de teksten, maar ziet hij af van een reis naar Lier om zelf de opvoering mee vorm te geven.⁸³ De bepaling lijkt in dat geval dus te hebben gewerkt.

Exclusiviteit wordt ook geëist in de eed van de stadsdichter van Brussel van omstreeks 1530. De stadsdichter mag zich niet in dienst stellen van 'eenigen heeren, princen, anderen steden, vryheden of dorpen', tenzij met toestemming van het stadsbestuur.⁸⁴ Daarnaast wordt heel nadrukkelijk het belang onderstreept van onpartijdigheid in het lokale literaire milieu. Bij de opvoering van de *Bliscappen* dient de stadsdichter een beroep te doen op de beste toneelspelers van de stad, ongeacht bij welke rederijkerskamer deze zijn aangesloten. De stadsdichter moet zweren dat hij geen enkele rederijkerskamer zal voortrekken: 'dat ic geen partyscap dragen en sal met eenigen vanden anderen bloemen maar metter eender comen also familier sal syn als metten anderen.'⁸⁵ Juist het feit dat deze eed moet worden gezworen, doet vermoeden dat er in het verleden problemen zijn geweest met een stadsdichter die bepaalde rederijkerskamers bevoordeelde of benadeelde, bijvoorbeeld omdat hij zelf uit een bepaalde kamer afkomstig was. Iets dergelijks kan zich hebben voorgedaan bij Jan Smeken. Hij was niet enkel stadsdichter, maar ook factor van 't Mariacranske en een van de voormannen van een religieuze broederschap rond Onze Lieve Vrouw van de Zeven Weeën. Daarvoor schreef hij vanaf 1508 een hele reeks Mariaspelen die konden wedijveren met de *Bliscappen* waarvan er jaarlijks een werd opgevoerd tijdens de grote Brusselse Ommegang. Het is wellicht geen toeval dat hulp bij de opvoering van de *Bliscappen* in de jaren na Jan

Smeken (die in 1517 overleed) expliciet tot het takenpakket van de stadsdichter is gaan behoren.⁸⁶

Aanwijzingen voor spanningen zijn er ook rond het Brusselse stadsdichterschap van François van Ballaer. In het najaar van 1559 werd hij door de procureur-generaal van de Raad van Brabant gehoord in verband met de opvoering, eerder dat jaar, van twee kluchten, namelijk het *Spel van twee sotten* van 't Mariacranske en *De bervoete bruers* van De Corenbloem. In deze kluchten zou gespot zijn met het geloof en de positie van Van Ballaer is in het geding, omdat hij als stadsdichter ook optrad als factor van 't Mariacranske en omdat hij voor het stuk van De Corenbloem zelf een proloog had geschreven waarin de spot werd gedreven met eerdere klachten over de reformatorische toon van het stuk. Van Ballaer doet in het bewaarde proces-verbaal zijn uiterste best om aan te tonen dat hijzelf en andere rederijkers 'goede kerstelycke personen' zijn en hij beroept zich daarbij ook op zijn eerdere, vlekkeloos verlopen stadsdichterschap in Lier om duidelijk te maken dat hem niets te verwijten valt. Uiteindelijk wordt de hele zaak bij de Raad van Brabant geseponneerd, maar verwacht mag worden dat het Brusselse stadsbestuur allesbehalve blij zal zijn geweest met deze affaire rond de stadsdichter.⁸⁷

Het middeleeuwse stadsdichterschap lijkt over het algemeen tot weinig controverse te hebben geleid, althans voor zover de bronnen daar zicht op kunnen bieden. Dat stadsbesturen iemand een toelage gaven, werd niet betwist en ook over de invulling van het dichterschap lijkt voor het midden van de zestiende eeuw weinig discussie te hebben bestaan. Een stadsdichter kon zich in het algemeen uitspreken tegen machtsmisbruik en andere misstanden, maar hoedde zich wel voor meer persoonlijke, omstreden uitspraken van politieke of maatschappelijke aard. Mogelijk veranderde dat ten tijde van de religieuze troebelen vanaf omstreeks 1570, precies het moment waarop er in de bronnen voor lange tijd geen formele stadsdichters meer opduiken.

Dat politieke of maatschappelijke partijdigheid ook voor hedendaagse stadsdichters niet wenselijk is, bleek onder meer in Breda toen daar in 2005 vragen werden gesteld bij het toekennen van de 'eretitel' van stadsdichter aan VVD-raadslid Olaf Douwes Dekker. Het stadsdichterschap ging uit van een particulier initiatief en toen daar kritiek op kwam vanwege de politieke overtuiging van de nieuwe stadsdichter, gaf deze zelf aan dat hij zich niet zou kandideren als de gemeente op termijn zou kiezen voor een 'formele, gemeentelijk ingekaderde (en gehonoreerde) functie van stadsdichter' (positie 1.a.iii).⁸⁸ Een vergelijkbare terughoudendheid toonde Jos Kunne, de stadsdichter van Harderwijk. Toen hij in maart 2010 werd verkozen als

PvdA-raadslid stopte hij per direct als stadsdichter: 'Een stadsdichter doet niet aan politiek', liet hij toen optekenen.⁸⁹

Er zijn ook meer fundamentele conflicten rond politiek en stadsdichterschap. Rond het Antwerpse stadsdichterschap van Ramsey Nasr liepen de emoties hoog op toen hij stevige kritiek uitte op de politiek van Israël.⁹⁰ Er volgde een discussie in de media over de vraag naar de mate waarin een stadsdichter politiek uitgesproken mag zijn, wat leidde tot overleg tussen Nasr en de burgemeester over de manier waarop Nasr het vervolg van zijn stadsdichterschap zou invullen. Nasr bleef echter geëngageerde gedichten schrijven en de controverses duurden voort. Deze casus laat zien dat de wens van een stadsbestuur om via de stadsdichter tot onderlinge saamhorigheid en een positieve sfeer rond een stad te komen, kan botsen met de wens van de dichter om onafhankelijk te zijn.

Antwerpen is niet de enige stad waar de artistieke vrijheid van een dichter in botsing kwam met de verwachtingen van bestuur en publiek. In Tilburg gebeurde er iets vergelijkbaars tijdens het stadsdichterschap van Nick J. Swarth (2005-2007), die in april 2007, tegen het einde van zijn stadsdichtersperiode, in samenwerking met kunstenaar Jeroen de Leijer een multimediaal kunstwerk onthulde dat een moderne kruisgang verbeeldde, waarin Jezus als mediafenomeen en celebrity werd neergezet en in verband werd gebracht met allerlei beelden uit de populaire cultuur.⁹¹ De CDA-fractie in de Tilburgse gemeenteraad reageerde geschokt op het feit dat dit werk voor het bedrag van 50.000 euro uit het gemeentebudget zou worden aangekocht, vanwege het 'nodeloos kwetsende' karakter ervan. Het kunstwerk zou er uiteindelijk toch komen.⁹²

De casus Swarth laat zien dat controverses rond het engagement van stadsdichters vaak te relateren zijn aan het feit dat ze worden betaald met 'publiek geld', of in ieder geval met geld dat vanuit de stad of gemeente komt. Soms is het de (hoge) vergoeding zelf die tot politieke controverse leidt. Dat was bijvoorbeeld het geval toen de Gemeente Helmond in 2015 besloot om de bekende schrijver Abdelkader Benali te vragen voor het stadsdichterschap. De beoogde gage daarvoor was 8000 euro per jaar, waarbij de voorwaarde was dat de dichter Helmond in dat jaar vier keer zou bezoeken.⁹³ De hoogte van het bedrag en het feit dat Benali geen binding had met de stad, vormde aanleiding voor de partij Helmond Aktief om de gemeente om verantwoording te vragen.⁹⁴ Hoewel het stadsdichterschap wel doorgang heeft gevonden, lijkt het erop dat de gemeente na deze controverse besloot het over een hele andere boeg te gooien.⁹⁵ In 2016 werd geen stadsdichter, maar een stadsschrijver aangesteld (proza-auteur Tania

Hermans)), en vanaf 2017 riep Helmond een ‘stadskunstenaar’ in het leven en werd de binding met de literatuur losgelaten.⁹⁶

4. Besluit

Dat Helmond en andere steden na de recente ervaring van het stadsdichterschap alweer overgaan tot opheffing ervan, maakt duidelijk dat de beschreven controverses eerder symptomatisch dan incidenteel zijn: er kleeft iets controversieels aan het stadsdichterschap. Daar zijn, zo blijkt uit onze verkenning, verschillende verklaringen voor te geven. Om te beginnen is het aannemelijk dat politiek-religieuze stabiliteit een vereiste is voor een succesvol stadsdichterschap, en daarvan is in grote delen van de geschiedenis geen sprake. Daarnaast is, met name in de huidige tijd, het uitgeven van gemeenschapsgeld aan literatuur potentieel controversieel, en wel om twee redenen: enerzijds is de status van literatuur, en zeker poëzie, niet vanzelfsprekend, in de tweede plaats waken overheden ervoor beticht te worden van propaganda.

Zo bezien is de duurzaamheid van het stadsdichterschap in de late middeleeuwen goed te verklaren. Angst voor propaganda kende men niet – sterker nog, propaganda was een veelgebruikt machtsmiddel voor middeleeuwse bestuurders – en het belang van het geschreven woord stond nauwelijks ter discussie. De brede culturele invulling van het stadsdichterschap zorgde er bovendien voor dat een nóg breder publiek ervan mee kon genieten. Hoewel dit alles in de vroegmoderne periode niet wezenlijk veranderde, hielden duurzame, officiële stadsdichtersschappen toch op te bestaan. Dat zou gerelateerd kunnen worden aan de instabiliteit die als gevolg van de Reformatie het politiek-religieuze landschap jarenlang beheerste. Ter illustratie: hoewel de Amsterdamse stadsregering iemand als Joost van den Vondel wel beschouwde als ‘haar’ dichter, zou een aanstelling van de katholieke Vondel als zodanig grote problemen opleveren. De religieuze en politieke scheidslijnen waren in de negentiende eeuw wellicht minder scherp, maar toch gingen stadsbesturen in deze periode niet over tot het instellen van officiële aanstellingen. Hoogstens hadden bepaalde dichters een officiële status als vaste auteur bij feestelijke en gedenkwaardige gebeurtenissen.

Dat het stadsdichterschap juist vanaf 2001 weer zo sterk opkwam, is wellicht mede te verklaren uit het groeiende belang van stadspromotie in de eenentwintigste eeuw. Steden en dorpen willen zichzelf voor de buitenwereld op de kaart zetten. Tegelijkertijd suggereren sommige recente

beleidsteksten rond het stadsdichterschap dat de besturen ook de eigen bevolking proberen te bedienen: er wordt gezocht naar poëzie die een brede laag van de bevolking aanspreekt, waarbij blijkbaar de verwachting bestaat dat poëzie de leefbaarheid van de stad en de onderlinge verbondenheid van de inwoners ten goede zal komen.

Aan die hoge verwachtingen kunnen én willen dichters niet altijd voldoen, zoals de casussen van controversieel geachte dichters als Ramsey Nasr (Antwerpen) en Nick J. Swarth (Tilburg) laten zien. Dichters proberen hun eigen weg te gaan en dat is niet altijd de poëtische en politieke weg die gemeentelijke bestuurders het liefste hebben. Daar komt nog bij dat de snelle bestuurlijke cycli van vandaag, waarbij gemeenteraden hooguit enkele jaren aangesteld blijven, voor een voortdurende wisseling van bestuurders zorgen. Iedere nieuwe wethouder zal weer andere accenten willen leggen én nieuwe in het oog springende initiatieven willen opzetten om een stempel op de stad te drukken. Wanneer het stadsdichterschap geen solide financiële basis heeft, of wanneer er te weinig goede gegadigden in de buurt wonen, kan dat al snel leiden tot het einde van het stadsdichterschap in een bepaalde gemeente. Maar ook in gemeenten met een indrukwekkende traditie van stadsdichters gaat het niet altijd goed, zo blijkt uit de casus Tilburg. Daar is Swarth niet de enige rond wiens stadsdichterschap controversie ontstond. In een recente open brief beklagt Martin Beversluis, die tussen 2015 en 2017 stadsdichter van Tilburg was, zich over de manier waarop de gemeente hem financieel bejegend heeft (1.a.i en eventueel 1.b.i): 'De gemeente had liever geld dan goede verhoudingen, en nu heeft zij geen van beiden.'⁹⁷ Bert Jurlings vraag als Nijkerkse stadsdichter sneed daarom hout: 'Krijg je nog rente voor een lied?' Niet altijd. In gemeenten waarin stadsdichters geen of te weinig profijt hebben van hun aanstelling, kan nooit een indrukwekkende traditie groeien zoals die er in sommige laatmiddeleeuwse steden wel is geweest.

Noten

- 1 We willen Kila van der Starre bedanken voor haar commentaar op een eerdere versie van dit artikel.
- 2 Dit gedicht is niet openbaar (online) te vinden en is overgenomen met toestemming van de auteur, Bert Jurling. Dat wij van deze casus weten, is omdat Jurlings zoon Job bij twee van ons (Nina Geerdink en Laurens Ham) in de UU-cursus Schrijverschap als ondernemerschap (2018) een artikel schreef over het stadsdichterschap van zijn vader. We ontvingen daarna via e-mail nog aanvullende informatie van Bert Jurling zelf (op 4 september 2019), die we in dit artikel verwerkt hebben.

- 3 Het eerste stadsgeëdicht van Jurling werd begin 2018 aangebracht in de publieke ruimte (Pater (2018)). Het is het enige Nijkerkse straatgedicht dat vermeld staat op Straatpoezie.nl, het meest complete overzicht van gedichten in de openbare ruimte in Nederland en Vlaanderen; zie de noot hieronder voor een recentere tekst die nog niet op de site is opgenomen.
- 4 Pater (2019).
- 5 Dat zou waarschijnlijk ook comparatief onderzoek naar het fenomeen binnen en buiten de Lage Landen ten goede komen. Een openstaande vraag is dan ook nog in welke vormen het stadsdichterschap zich buiten de Lage Landen heeft geuit: we weten niet in hoeverre bijvoorbeeld de Engelstalige 'poet laureate' met de Nederlandstalige stadsdichter te vergelijken is qua functie, financiering et cetera.
- 6 Mathot (1887). Mathot lijkt lang een uitzondering te blijven. In de Ngram-viewer van DBNL is zijn artikel het eerste en enige resultaat tussen middeleeuwen en de jaren dertig van de twintigste eeuw met de zoekterm 'stadsdichter'.
- 7 De term 'stadspoëet' komt minder vaak voor dan 'stadsdichter', maar levert in de Ngram-viewer van DBNL enkele hits meer op in het tweede deel van de negentiende eeuw. 'Stadsschrijver' komt overigens wel in vroegere periodes voor, maar in de letterlijke betekenis: het verwijst naar de 'stadssecretaris'.
- 8 Anoniem (1942).
- 9 Bijvoorbeeld Van Eeghem (1935), 427-431; Van Mierlo (1940), 280-281; Viaene (1960), Speakman Sutch (2003) en, recenter, De Leeuw & Sleiderink (2017).
- 10 Bijvoorbeeld De Keyser (1934), 271, en Pleij (1993). Pleij (2003), 23, spreekt zelfs over 'het instituut van de professionele stadsrederijker'. Vergelijk daarentegen Mareel (2010), 95-105, die het gebruik van de 'neologismen' stadsrederijker en stadsdichter bekritiseert omdat daarmee *op voorhand* een sterke mate van institutionalisering wordt verondersteld. Hij meent dat het zeker niet in alle gevallen gaat om een ambt met daaraan verbonden rechten en plichten.
- 11 De Keyser (1934), 272; Mareel (2010), 96.
- 12 Zie onder meer Mak (1959), 156; Oosterman & Ramakers (2001), 112-113.
- 13 Zeer informatief in dat opzicht is het factorscontract dat Jan Salomon in januari 1525 sloot met de Antwerpse rederijkerskamer De Goudsbloem. Uitgave door Donnet (1924), 12-13, vertaling en commentaar door Oosterman & Ramakers (2001), 42-44 en 112-113 (zie tevens het artikel 'Loon, lust, liefdadigheid', eerder in dit themanummer).
- 14 Roobaert (2012), 590 ('de eed van de facteur van de stad Brussel' van ca. 1530), Speakman Sutch (2003), 159 (blazen van Jan van den Dale, na 1522) en Van Eeghem (1937), 83 (getuigenis François van Ballaer, 1559).
- 15 Porteman & Smits-Veldt (2008), 590, Geerdink (2011) en (2012), met name de hoofdstukken 2 en 7.
- 16 Korteweg & Salverda (1986), 79.
- 17 Porteman & Smits-Veldt (2008), betitelen naast Vondel en Vos (590) ook de Antwerpse rederijker Geeraert van den Brande als stadsdichter (569), maar in zijn geval zetten ze die titel tussen aanhalingstekens. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen waarom. In de recentste literatuurgeschiedenissen over de achttiende eeuw (Leemans & Johannes (2013) en Verschaffel (2017)) komt de term niet voor. Het lijkt echter onwaarschijnlijk dat het verschijnsel ophield te bestaan, vgl. de voorbeelden van opdrachten aan stedelijke bestuurders in hoop op 'geldelijke of andere ondersteuning' in de achttiende eeuw (Leemans & Johannes (2013), 665-667). Van den Berg & Couttenier (2009) gebruiken het begrip stadsdichter in hun literatuurgeschiedenis van de negentiende eeuw slechts

- eenmaal, wanneer ze (in navolging van Mathot?), Pauwels 'een soort stadsdichter' noemen (167).
- 18 Zie naast alle reeds genoemde publicaties ook het belangrijke artikel van Mareel (2011).
- 19 Borgman (2011). De scriptie is moeilijk verkrijgbaar omdat ze slechts in één papieren exemplaar bestaat, maar een paar hoofdpunten eruit staan samengevat in Hofma (2013). Typerend is een passage in een andere scriptie over stadsdichterschap, Reuliaux (2013). Zij neemt in deze zeer uitvoerige tekst slechts één pagina om de financiering van het Gentse stadsdichterschap van Peter Verhelst te bespreken, en meldt daarbij vooral dat de tijd en de mogelijkheid haar ontbrak om hier aandacht aan te besteden (76-77).
- 20 Vandebril & Vandenbergh (2008) en verder o.a. Heynders (2015), Joosen (2015), Duyvendak (2016), Vanasten (2017) en Franckaert (2018). Vgl. daarnaast de korte vermelding van 'de aanstelling van stadsdichters in onder meer Groningen, Dordrecht, Tilburg, Middelburg, Antwerpen, Brugge en Gent' in Brems (2006), 629; verder komt het fenomeen in deze literatuurgeschiedenis niet ter sprake.
- 21 Cloostermans (2008).
- 22 Lanoye (2005), Nasr (2006), Moeyaert (2008), Van Leeuwen (2010), Holvoet-Hanssen (2012), Dewulf (2014), Vranken (2016) en Inghels (2018).
- 23 Vaessens (2006).
- 24 De website is nog actief maar na 10 september 2008 niet meer bijgewerkt.
- 25 Buiting (2015).
- 26 Vgl. Sleiderink (2003), 118-120; Van Oostrom (2013), 142-175. Zie Brinkman (1997), 270, voor andere stadssecretarissen die literair actief waren.
- 27 Brinkman (2015), dl. 1, 171-201, geeft een uitvoerig overzicht van de activiteiten van Jan van Hulst in Brugge.
- 28 Hogenelst (1997), dl. 1, 162-163, en grondiger Brinkman (2011).
- 29 Alle historische vermeldingen van Everaert Taybaert staan vermeld bij Brinkman (2011), 436-442. Voor de voorlezingsen, zie Brinkman (1998), 102-107.
- 30 Oosterman (1995-1996), 31.
- 31 Van Bruaene (2008), 58-59.
- 32 Viaene 1960, 360-363; Mareel (2010), 95.
- 33 Zie over het Brusselse stadsdichterschap o.a. Speakman Sutch (2003).
- 34 De Keyser (1936), 27.
- 35 Ramakers (1996), 125.
- 36 Mogelijk gaat het om Jan van den Vivere die in 1468 de intocht van Karel de Stoute organiseerde, of om stadsomroeper en rederijker Andries van der Meulen die in 1484 een politiek getinte tekst aan de stad Gent richtte, zie Ramakers (1996), 124-125, en Mareel (2010), 96.
- 37 Dat blijkt uit een post in de stadsrekeningen van 1485-1486. De reden voor deze wisseling van de wacht is niet duidelijk. Caillieu lijkt dan nog niet overleden. Het zou kunnen zijn dat hij is verhuisd, maar het kan ook te maken hebben met de burgeroorlog die tussen 1482 en 1492 de Nederlanden in de greep houdt.
- 38 Speakman Sutch (2003), 159; Roobaert (2012), 590. Mareel (2010), 99, stelt ten onrechte: 'Na Smekens overlijden in 1517 is zijn functie voor zover we weten in ieder geval niet opnieuw ingevuld, hoewel rederijkers vergelijkbare bijdragen zijn blijven leveren aan de stedelijke feestcultuur.'
- 39 Van Eeghem (1937), 83-84.
- 40 Zie meer algemeen over de groeiende mobiliteit en professionaliteit van gerenommeerde rederijkers: Van Bruaene (2008), 94. Op een mogelijke verhuizing naar andere steden wordt ook gealludeerd in de aanstellingsakten van Anthonis de Roovere (1466) en Colijn

- Caillieu (1474). Zie tevens het reeds genoemde voorbeeld van Joos van Coije die naar Aalst dreigde te verhuizen (Oudenaarde, 1513 en 1514).
- 41 Van Autenboer (1962), 158-159.
 - 42 Zie voor Everaert bijvoorbeeld Hüsken (2005), dl. 1, 11-45, voor De Castelein Ramakers (1996), 131 en *passim*, voor Houwaert De Bock (1960), voor Van der Noot Waterschoot (1975), dl. II, 1-83; voor Van Hout Koppenol (1998), 173-176.
 - 43 Over het officieuze stadsdichterschap in de zeventiende eeuw Geerdink (2011); en Porteman & Smits-Veldt (2008), 590-593. Zie ook Hell (2014). We veronderstellen dat de situatie in de eerste helft van de achttiende eeuw zeer vergelijkbaar geweest zal zijn, maar hiernaar is nog geen onderzoek gedaan.
 - 44 Zie voor het stadsdichterschap van Vos en Vondel Geerdink (2012), hoofdstuk 2 en 7.
 - 45 Met dank aan Ton van Strien voor deze suggestie. Beloning voor de *Eerkroon voor myn geboortestat Rotterdam* (1716) blijkt uit het dankdicht in De Haes (1720), 443-444. Poets 'Maespoëet' staat in een drempeldicht in dezelfde bundel.
 - 46 Snoep (1975), 41, 63.
 - 47 Snoep (1975), 77; Smits-Veldt (1997).
 - 48 Zie Geerdink (2012), 43.
 - 49 Vos kreeg bijvoorbeeld 50 gulden voor zijn lange gedicht 'Vergrooting van Amsterdam' uit 1662, zie Geerdink (2012), 43; Vondel 100 gulden voor 'Vorstelycke Bruiloft t'Amsterdam' (1659), blijkens SAA, Thesaurieren Ordinaris Bd. 2, Fol. 42f. Voor een aanzet tot systematisch onderzoek naar opdrachten aan overheden in de zeventiende eeuw zie Verkruijsse (1991).
 - 50 Reyers Anslor ontving in 1648 bijvoorbeeld een lauwerkrans en een zilveren schotel van de stadsregering voor zijn gedicht 'Het gekroonde Amsterdam', zie Porteman & Smits-Veldt (2008), 405; Vondel in 1655 een zilveren 'kop of schaal' voor zijn gedicht ter gelegenheid van de inwijding van het stadhuis, zie Brandt (1682), 85.
 - 51 Vgl. over boekopdrachten en betalingen (op provinciaal niveau) Verkruijsse (1991).
 - 52 Vgl. bijvoorbeeld Vos' relatie met de familie Huydecoper: Geerdink (2012), hoofdstuk 3.
 - 53 Over de gang van zaken rond *Palamedes* en de vervolging van Vondel: Beekman & Grüttemeier (2005), 15-19; Meijer Drees (2009).
 - 54 Mertz (1925), 217-218.
 - 55 Anoniem (1975).
 - 56 Het gaat dan bijvoorbeeld om Freerk Melles Dikema (Groningen), Pietje Jansen (Eindhoven), Wiel Stienstra (Heerlen) of Pol Chambille de Beaumont (Maastricht). Wie zoekt op 'dorpsdichter', krijgt nog meer namen boven: Jan van Sluivsveld (Udenhout) bijvoorbeeld, of M. Koster (Wormer).
 - 57 Anoniem (1939) en Anoniem (1940).
 - 58 Een vergelijkbare rol speelde Hans Bekema (Leeuwarden), die eind jaren tachtig geld verdient met zijn (komisch bedoelde) poëzie en schilderijen en zichzelf stadsdichter noemt. Zijn verdiensten komen echter uit kaartverkoop, niet uit een formele betrekking met het stadsbestuur, en hij noemt stadsdichter dan ook zijn bijnaam (Anoniem (1989)).
 - 59 Een theoretisch overzichtsartikel over *city marketing* en *city branding* biedt Kavaratzis (2004); concrete, onder meer Nederlandse casussen worden besproken in Hospers (2010). Over de rol van schrijvers als 'waardetoevoegers' aan een stad is voor het Nederlandse taalgebied weinig geschreven; Vanasten (2017) gaat er beknopt op in. Voor andere taalgebieden is er iets meer onderzoek op dit punt beschikbaar; vgl. Brouillette (2014), 154-174.
 - 60 Molin (1993).

- 61 *De Volkskrant* suggereerde toen dat die eretitel vooral was bedacht omdat men zocht naar een passende manier om hem te eren. Eerst had men gedacht aan de koninklijke onderscheiding Officier, maar daar stond hij zelf vanwege zijn republikeinse opvattingen niet achter (Peters (2001)).
- 62 ANP (2001).
- 63 Dat benadrukken ook diverse recente journalistieke bronnen, bijvoorbeeld Abels (2006), Anoniem (2009) en Buiting (2015).
- 64 Laurens Ham gaat systematisch na of de aanstellingen die genoemd werden in de al genoemde overzichtslijst van het Poëziecentrum (2011 en 2013) nog steeds bestaan en heeft nu 71 stadsdichtersfuncties uit de lijst nagetrokken. Daarvan blijken er 25 te zijn stopgezet – meer dan een derde dus. Hier stonden slechts enkele nieuwe aanstellingen tegenover, namelijk in Bodegraven-Reeuwijk (sinds 2017), Ermelo (sinds 2016), de junior-stadsdichter van Harderwijk (sinds 2016) en Scherpenzeel (sinds 2019).
- 65 Dat gebeurde bijvoorbeeld in Dongeradeel (geen dichter maar een schrijver tussen 2015 en 2017) en Helmond (waar Bert Kuijpers twee jaar langer stadsdichter was dan afgesproken, omdat het aanvankelijk niet lukte een opvolger te vinden).
- 66 Enkele plekken waar het stadsdichterschap in het geheel niet werd voortgezet: Assen, Dordrecht, Gorinchem en Noordoostpolder. Borger-Odoorn stelde na 2011 een ‘dorpzanger’ aan omdat het niet lukte een dichter te vinden; vergelijkbare verhalen zien we bijvoorbeeld in Heerhugowaard (stadsfotograaf in plaats van -dichter) en Leeuwarden (stadskunstenaar in plaats van -dichter).
- 67 Sleiderink (2003), 9; Van Oostrom (2013), 172-173.
- 68 Zie het artikel ‘Echte schrijvers zijn niet te koop’ eerder in dit themanummer.
- 69 Zie Oosterman (1995-1996), 31 (‘vergelijkbaar met het loon dat een metselaar in circa 20 weken verdient’), De Leeuw & Sleiderink (2017), 49 (‘Voor zo’n bedrag moest een ambachtsman drie à vier maanden werken’) en Roobaert (2001), 442-443, waar het loon wordt vergeleken met dat van andere stadsofficieren.
- 70 Het spreekt voor zich dat er naast deze formeel publieke uitingen ook allerlei niet-publieke uitingen over het stadsdichterschap kunnen circuleren, bijvoorbeeld e-mails waarin stadsdichters over hun honorarium klagen aan intimi. Vergelijk ook Jurlings kritische gedicht over het feit dat hij niets aan zijn dichterswerk voor Nijkerk verdiende (in de inleiding van deze tekst), met als bijstelling dat dit gedicht vervolgens weer nauwelijks verspreiding lijkt te hebben gehad en in de praktijk dus alsnog een niet-publieke vraag om geld was (2.a.1).
- 71 Daar komen nog verschillende andere praktische problemen bij. Veel gemeenten zijn pas in de loop van de eenentwintigste eeuw overgeschakeld op het digitaal openbaar maken van hun besluiten. Zo is op de Antwerpse gemeentewebsite wel het een en ander te vinden over stadsdichters van 2011 en later, maar niet van daarvoor. Zeker in kleinere gemeenten zijn bovendien vaak lokale literaire instellingen of leeskringen betrokken bij het stadsdichterschap, die geen verplichting tot openbaarmaking van hun besluiten hebben.
- 72 Voorbeelden van niet-bezoldigde stadsdichtersschappen (in reglementen en collegebesluiten vastgelegd) zijn dat van Maassluis (*Reglement stadsdichterverkiezing* (2018)), Kampen (*Reglement stadsdichter* (2012)) en Veenendaal (*Reglement stadsdichter* (2016)).
- 73 Buiting (2015); website Droog.
- 74 Van Veen (2007).
- 75 Viaene (1960), 361.
- 76 De Keyser (1934), 270-271.
- 77 Janssens & Sleiderink (2004), 264; Van Bruaene (2008), 56-57.

- 78 Roobaert (2012), 544-545.
- 79 De stadsdichter krijgt namelijk de eindverantwoordelijkheid voor de opvoering van de *Bliscappen*, vgl. Roobaert (2012), 590.
- 80 *Overeenkomst* (2017).
- 81 *Benoeming* (2019).
- 82 Zo vermeldt het profiel van de nieuwe stadsdichter van Hilversum 2018-2019 als laatste profieleigenschap: 'Iemand zijn die promotionele waarde voor de stad kan (mee)bren-gen' (*Zichtbare, mediagenieke poëzie* (2018)). Zie over stadsdichters als stadspromotors ook Speet (2008), 22-23.
- 83 Oosterman (1995-1996), 31, zie m.n. n. 16.
- 84 Roobaert (2012), 590.
- 85 Roobaert (2012), 590.
- 86 Sleiderink (2015), 63-66.
- 87 Het verhoor van Van Ballaer is uitgegeven door Van Eeghem (1937), 83-84; zie Sleiderink (2014), 856-864.
- 88 Douwes Dekker (2005).
- 89 Anoniem (2010).
- 90 Naar de politieke spanningen rond het stadsdichterschap van Nasr is veel onderzoek gedaan, vgl. Heynders (2015); Minnaard (2013); Franckaert (2018). Krantenartikelen rond de affaire in 2004 via Brems (2006), 719. Zie voor een analyse van politieke spanningen in het werk van de opvolger van Nasr, Bart Moeyaert, Joosen (2015).
- 91 Eijkens (2007).
- 92 Zie onder meer Anoniem (2007), Ackermans (2007a) en Ackermans (2007b).
- 93 [Redactie] (2015).
- 94 Peppelenbos (2015).
- 95 Interessant genoeg lijkt Benali's bundel *Wax Hollandais* (2017), die onder meer gedichten ontstaan in zijn stadsdichtersperiode bevat, mede gesponsord te zijn door het Helmondse textielbedrijf Visco: in ieder exemplaar van de bundel zat een boekenlegger met daarop een stuk textiel van Visco en een toelichting over het bedrijf. Waanders (2017) suggereerde naar aanleiding daarvan dat we Benali misschien moesten zien als een 'dichter in dienst'.
- 96 Rood (2017).
- 97 Beversluis (2019).

Literatuur

- Abels, Romana, 'De gedichten geven de stad meteen allure', in: *Trouw*, 15 juni 2006.
- Ackermans, Ben, 'Staties kruiswegkunst verspreid over ruimtes van De NWE Vorst', in: *Brabants Dagblad*, 25 augustus 2007 (2007a).
- Ackermans, Ben, 'Een kruisweg als "ontaard" kunstwerk', in: *Brabants Dagblad*, 28 augustus 2007 (2007b).
- Anoniem, 'Onze Friese volksdichters', in: *Het volk*, 4 december 1942.
- Anoniem, 'Na 20.000 huwelijken... thans zelf aan de beurt', in: *Arnhemsche courant*, 3 november 1939.
- Anoniem, 'I. Vogelzang moet heengaan. Een populaire kamerbewaarder over een welbesteed leven', in: *Arnhemsche courant*, 26 februari 1940.
- Anoniem, 'Thur Laudy begraven', in: *Limburgsch Dagblad*, 17 februari 1975.

- Anoniem, 'Hans Bekema naast dichter ook schilder. Stadsdichter werkt nu veel commerciëler', in: *Leeuwarder courant*, 23 februari 1989.
- Anoniem, 'Kruisweg grieft CDA', in: *Brabants Dagblad*, 10 mei 2007.
- Anoniem, 'Stadsdichters mooi verzameld', in: *De Gooi- en Eemlander*, 12 september 2009.
- Anoniem, "Stadsdichter en raadslid zijn onverenigbaar", in: *Binnenlands bestuur*, 9 maart 2010.
Online: <https://www.binnenlandsbestuur.nl/bestuur-en-organisatie/nieuws/stadsdichter-en-raadslid-zijn-onverenigbaar.151731.lynkx>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.
- ANP, 'Groningen krijgt stadsdichter', in: *ANP*, 14 september 2001.
- Autenboer, E. Van, *Volksfeesten en rederijkers te Mechelen (1400-1600)*, Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, Gent, 1962.
- Beekman, Klaus & Ralf Grüttemeier, *De wet van de letter. Literatuur en rechtspraak*, Athenaeum-Polak & Van Gennepe, Amsterdam, 2005.
- Berg, Willem van den & Piet Couttenier, *Alles is taal geworden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1800-1900*, Bert Bakker, Amsterdam, 2009.
- Beverluis, Martin, 'Open brief aan Mevrouw Marcelle Hendrickx en Mevrouw Esmah Lahlah', in: *Tilburgers*, 30-8-2019. <https://www.tilburgers.nl/open-brief-aan-mevrouw-marcelle-hendrickx-en-mevrouw-esmah-lahlah/>, laatst geraadpleegd op 10 september 2019.
- Bock, Eug. De, *Johan Baptist Houwaert*, De Sikkell, Antwerpen, 1960.
- Borgman, Coen, *'De dorpsomroeper is terug!'*, Masterscriptie VU Amsterdam, 2011.
- Brandt, Geeraardt, 'Het leven van Joost van den Vondel', in: *J.V. Vondels Poëzy of Verscheide Gedichten. Op een nieu by een vergadert, en met veele ook voorheen nooit gedrukte dichten vermeerderd: Mitsgaders een aanleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste, en het Leven des Dichters*, Leonard Strik, Franeker, 1682.
- Brems, Hugo, *Altijd weer vogels die nesten beginnen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1945-2005*, Bert Bakker, Amsterdam, 2006.
- Brinkman, Herman, *Dichten uit liefde. Literatuur in Leiden aan het einde van de Middeleeuwen*, Verloren, Hilversum, 1997.
- Brinkman, Herman, 'Het Comburgse handschrift en de Gentse boekproductie omstreeks 1400', in: *Queeste* 5, 1998, 2, 98-113.
- Brinkman, Herman, 'De Gentse dichter Everaert Taybaert en het stadsdichterschap in de late Middeleeuwen', in: *Spiegel der Letteren* 53, 2011, 4, 419-442.
- Brinkman, Herman (ed.), *Het Gruuthuse-handschrift. Hs. Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 79 K 10*, 2 delen, Verloren, Hilversum, 2015.
- Brouillette, Sarah, *Literature and the Creative Economy*, Stanford University Press, Stanford, 2014.
- Bruaene, Anne-Laure Van, *Om beters wille. Rederijkerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2008.
- Buiting, Merel, 'Aantal stadsdichters naar record', in: *de Volkskrant*, 29 januari 2015.
- Cloostermans, Mark, 'Hoe weet ik nog of ik wind mee ben of tegen. Het verhaal van de Antwerpse stadsdichters', in: Michaël Vandebriel & Karen Vandenbergh (red.), *Antwerpse stadsdichters*, Antwerpse Boekenstad, Antwerpen, 2008, 3-15.
- Dewulf, Bernard, *Stadsgedichten*, Antwerpen Boekenstad, Antwerpen, 2014.
- Donnet, Fernand, 'Un manuscrit de la chambre de rhétorique anversoise De Goudtbloemen', in: *De gulden passer* 2, 1924, 1-15.
- Douwes Dekker, Olaf, 'Olaf Douwes Dekker geweigerd als stadsdichter Breda', in: *Cubra.nl*, 2 februari 2005. <http://www.cubra.nl/poezie/450lafdouwesdekkersbriefaangemeente.htm>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.
- Duyvendak, Lizet, *Over alle grenzen heen. Joke van Leeuwen*, Huis Clos, Rimburch/Amsterdam, 2016.

- Eeghem, Willem Van, 'Rhetores Bruxellenses (15e-16e eeuw)', in: *Revue belge de philologie et d'histoire* 14, 1935, 427-448.
- Eeghem, Willem Van (ed.), *Drie schandaleuze spelen (Brussel 1559)*, De Sikkel, Antwerpen, 1937.
- Eijkens, Joep, "Het gaat niet over Jezus de Heilige maar over Jezus als fenomeen". Kruisweg als stripverhaal en met gedichten van Nick J. Swarth', in: *Brabants Dagblad*, 8 mei 2007.
- Franckaert, Emma, *Stadsdichterschap en engagement in de tijd. Historische achtergrond, invulling van het concept en engagement in het stadsdichterschap in de zeventiende eeuw en vandaag. Een vergelijking*, Masterproef Universiteit Gent, 2018.
- Geerdink, Nina, 'Stadsdichterschap in de zeventiende eeuw. Jan Vos (1610-1667) en Amsterdam', in: *Spiegel der Letteren* 53, 2011, 4, 443-460.
- Geerdink, Nina, *Dichters en verdiensten. De sociale verankering van het dichterschap van Jan Vos (1610-1667)*, Verloren, Hilversum, 2012.
- Haes, Joan de, *Eerkroon voor myn geboortestat Rotterdam*, M. Bohm, Rotterdam, 1716.
- Haes, Joan de, *Gedichten*, M. van Loon, Rotterdam, 1720.
- Hell, Maarten, 'Stedenlof in de Gouden Eeuw klonk wel héél anders dan nu', in: *Ons Amsterdam*, 2014, 1.
- Heynders, Odile, 'De dichter als publieke intellectueel. Ramsey Nasr', in: *Nederlandse letterkunde* 20, 2015, 291-316.
- Hofma, Ruben, 'Twintig jaar modern Nederlands stadsdichterschap 1993-2013', in: *Nederlandse Poëzie Encyclopedie*, 10 september 2013. Online: http://www.nederlandsepoezie.org/jl/2013/art_stadsdichters_1993_2013.html, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.
- Hogenelst, Dini, *Sproken en sprekers. Inleiding op en repertorium van de Middelnederlandse sproke*, 2 delen, Prometheus, Amsterdam, 1997.
- Holvoet-Hanssen, Peter, *Antwerpen-Oostende, Oostende-Antwerpen*, Prometheus, Amsterdam, 2012.
- Hospers, Gert-Jan, *Citymarketing in perspectief*, IVIO-Wereldschool, Lelystad, 2010 (2009).
- Hüsken, W.N.M. (ed.), *De Spelen van Cornelis Everaert*, Verloren, Hilversum, 2005, 2 delen.
- Inghels, Maarten, *Contact, De Bezige Bij*, Antwerpen, 2018.
- Janssens, J. & R. Sleiderink, 'Rederijkers, humanisten en boekdrukkers. Het literaire en intellectuele leven in de Brabantse steden', in: R. van Uytven e.a. (red.), *Geschiedenis van Brabant van het hertogdom tot heden*, Waanders/Dauidsfonds, Leuven, 2004, 262-268.
- Joosen, Vanessa, 'Poet Interrupted. Bart Moeyaert as Antwerp's Poet Laureate (2006-2007)', in: Sander Bax, Pascal Gielen & Bram Ieven (red.), *Interrupting the City. Artistic Constitutions of the Public Sphere*, Valiz, Amsterdam, 2015, 179-194.
- Kavaratzis, Michalis, 'From City Marketing to City Branding. Towards a Theoretical Framework for Developing City Brands', in: *Place Branding* 1, 2004, 1, 58-73.
- Keyser, Paul De, 'Nieuwe gegevens omtrent Colijn Caillieu, Jan de Baertmaker (Smeken), Jan Steemaer (Pertcheval) en Jan Van den Dale' in: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 53, 1934, 269-279.
- Keyser, Paul De (ed.), *Colijn Caillieu's Dal sonder Wederkeeren of pas der Doot*, De Sikkel, Antwerpen, 1936.
- Koppenol, Johan, *Leids heelal. Het Loterijspel (1596) van Jan van Hout*, Verloren, Hilversum, 1998.
- Korteweg, Anton & Murk Salverda (red.), *'t Is vol van schatten hier...*, 2 delen, De Bezige Bij / Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, Amsterdam / 's-Gravenhage, 1986.
- Lanoye, Tom, *Stadsgedichten*, Manteau/Prometheus, Antwerpen/Amsterdam, 2005.
- Leemans, Inger & Gert-Jan Johannes, *Worm en donder. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800: de Republiek*, Bert Bakker, Amsterdam, 2013.
- Leeuw, Rick de & Remco Sleiderink, *Ik Jan Smeken*, Hannibal, Veurne, 2017.

- Leeuwen, Joke van & Bob Takes, *Hoe is 't? Gedichten in 't Stad*, Querido, Amsterdam/Antwerpen, 2010.
- Mak, J.J., *Rhetoricaal glossarium*, Van Gorcum, Assen, 1959.
- Mareel, Samuel, *Voor vorst en stad. Rederijersliteratuur en vorstenfeest in Vlaanderen en Brabant (1432-1560)*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2010.
- Mareel, Samuel, 'Urban Literary Patronage in the Early Modern Low Countries: Public Festive Culture and Individual Authorship', in: *Renaissance Quarterly* 64, 2011, 50-78.
- Mathot, L., 'Jan-Antoon-Frans Pauwels (1747-1823)', in: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde 1886-1887*, 85-122.
- Meijer Drees, M.E., 'Hoe Vondels *Palamedes* (1625) geschiedenis heeft gemaakt', in: Jan Bos & Erik Geleijns (red.), *Boekenwijsheid. Drie eeuwen kennis en cultuur in 30 bijzondere boeken*, Walburg Pers, Zutphen, 2009, 80-88.
- Mertz R.P., Chr. & H. Delhougne, *De ingangspoort van Neerlands Mijngebied in het schoone Limburg*, Gemeente Sittard, Sittard, 1925.
- Mierlo, Jozef Van, *Geschiedenis van de letterkunde der Nederlanden*, deel 2, Teulings' Uitgeversmaatschappij L.C. G. Malmberg / Standaard Boekhandel, 's Hertogenbosch / Brussel, z.j. [1940].
- Minnaard, L., 'The Postcolonial Flaneur. Ramsey Nasr's *Antwerpse Stadsgedichten*', in: *Dutch Crossing* 37, 2013, 1, 79-92.
- Moeyaert, Bart, *Gedichten voor gelukkige mensen*, Querido, Amsterdam/Antwerpen, 2008.
- Molin, Rob, 'd'Artagnan in Venlo', in: *Limburgsch Dagblad*, 11 december 1993.
- Nasr, Ramsey, *Onze-lieve-vrouwe-zepelin. Antwerpse gedichten*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2006.
- Oosterman, J.B., 'Anthonis de Roovere. Het werk: overlevering, toeschrijving en plaatsbepaling', in: *Jaarboek De Fontaine* 45-46, 1995-1996, 29-140.
- Oosterman, J.B., 'Anthonis de Roovere. Het werk: overlevering, toeschrijving en plaatsbepaling', in: *Jaarboek de Fontaine* 1995-1996, 29-140.
- Oosterman, Johan, & Bart Ramakers, m.m.v. Anne-Laure Van Bruaene, Dirk Coigneau & Nelleke Moser, *Kamers, kunst en competitie. Teksten en documenten uit de rederijkerstijd*, Athenaeum-Polak & Van Genneep, Amsterdam, 2001.
- Oostrom, Frits van, *Wereld in woorden. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1300-1400*, Bert Bakker, Amsterdam, 2013.
- Pater, Maranke, 'Nijkerkse stadsdichter Bert Jurling onthult eerste van reeks Stadsgedichten', in: *AD/Amersfoort*, 1 februari 2018.
- Pater, Maranke, 'Gedichtenbankje in Nijkerk wordt bijna onthuld', in: *AD/Amersfoort*, 15 juli 2019.
- Peppelenbos, Coen, 'Nieuws: Helmond Aktief tegen Amsterdammer Abdelkader Benali als stadsschrijver', in: *Tzum*, 28 januari 2015. Online: <https://www.tzum.info/2015/01/nieuws-helmond-aktief-tegen-amsterdammer-abdelkader-benali-als-stadsschrijver/>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.
- Peters, Arjan, 'De zwerver die thuisblijft in Dordt. Jan Eijkelboom (75) geslagen tot "stadsdichter"', in: *de Volkskrant*, 5 maart 2001.
- Pleij, Herman, '7 maart 1500. De Brusselse stadsrederijker Jan Smeken is uitgezonden naar Gent om te berichten over de doopfeesten van Karel V. De rederijkerij als beschavingsinstituut', in: M.A. Schenkeveld-van der Dussen e.a. (red.), *Nederlandse literatuur, een geschiedenis*, Martinus Nijhoff, Groningen, 1993, 121-126.
- Pleij, Herman, 'Rederijkerij als spektakel', in: Bart Ramakers (red.), *Conformisten en rebellen. Rederijerscultuur in de Nederlanden (1400-1650)*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2003, 23-41.
- Porteman, Karel & Mieke B. Smits-Veldt, *Een nieuw vaderland voor de muzen. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1560-1700*, Amsterdam, Bert Bakker, 2008.

- Ramakers, B.A.M., *Spelen en figuren. Toneelkunst en processiecultuur in Oudenaarde tussen Middeleeuwen en Moderne Tijd*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 1996.
- [Redactie], 'Royaal honorarium voor nieuwe stadsdichter Abdelkader Benali', *Helmond Nieuws*, 11 maart 2015.
- Reuliaux, Chloé, *Peter Verhelst in het Gentse stadsdichterslandschap. Een grensverkenning van stadsdichterschap in de 21ste eeuw*, masterproef UGent, 2013.
- Roobaert, Edmond, 'De parochie van Sint-Jans-Molenbeek en de Brusselse rederijkers', in: *Eigen Schoon & De Brabander* 84, 2001, 421-449.
- Roobaert, Edmond, 'De Brusselse rederijkers in de 16de eeuw, hun plaats in het stadsgebeuren en hun beroepsactiviteiten', in: *Eigen Schoon & De Brabander* 95, 2012, 541-594.
- Rood, Simon, 'Eindhoven naar Rocco Verdult nieuwe stadsdichtenaar Helmond', in: *Eindhovens Dagblad*, 10 januari 2017.
- Sleiderink, Remco, *De stem van de meester. De hertogen van Brabant en hun rol in het literaire leven (1106-1430)*, Prometheus, Amsterdam, 2003.
- Sleiderink, Remco, 'De schandaleuze spelen van 1559 en de leden van De Corenbloem. Het socio-professionele, literaire en religieuze profiel van de Brusselse rederijderskamer', in: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire / Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* 92, 2014, 847-875.
- Sleiderink, Remco, 'The Brussels Plays of the Seven Sorrows', in: Emily S. Thelen (red.), *The Seven Sorrows Confraternity of Brussels. Drama, Ceremony, and Art Patronage (16th-17th Centuries)*, Brepols, Turnhout, 2015, *Studies in European Urban History (1100-1800)* 37, 51-66.
- Smits-Veldt, Mieke B., 'De viering van de Vrede van Munster in Amsterdam. De dichters Geeraardt Brandt en Jan Vos bevestigen hun maatschappelijke positie', in: *De zeventiende eeuw* 13, 1997, 193-198.
- Snoep, D.P., *Praal en propaganda. Triumfalia in de noordelijke Nederlanden in de 16de en 17de eeuw*, Canaletto, Alphen aan den Rijn, 1975.
- Speakman Sutch, Susie, 'Dichters van de stad. De Brusselse rederijders en hun verhouding tot de Franstalige hofliteratuur en het geleerde humanisme (1475-1522)', in: Jozef Janssens & Remco Sleiderink (red.), *De macht van het schone woord. Literatuur in Brussel van de 14de tot de 18de eeuw*, Davidsfonds/Litair, Leuven, 2003, 141-160 & 255-258.
- Speet, Fleur, 'Dichten voor eigen parochie. Stadsdichters in Nederland en Vlaanderen', in: *Ons Erfdeel* 51, 2008, 1, 20-29.
- Vaessens, Thomas, 'De Dichter des Vaderlands en andere curiositeiten. Waarom het televisie-publiek niet voor de goede zaak gewonnen wordt', in: Thomas Vaessens, *Ongerijmd succes. Poëzie in een onpoëtische tijd*, Vanilt, Nijmegen, 2006, 117-134.
- Vanasten, Stéphanie, 'Over materiële, oorspronkelijke literatuur in de openbare ruimte. Het hedendaagse stadsdichterschap en zijn visuele poëziedragers en -installaties, naar een gedicht van Joke van Leeuwen', in: *Spiegel der Letteren* 59, 2017, 2-3, 361-378.
- Vandebril, Michaël & Karen Vandenberghe (red.), *Antwerpse stadsdichters*, Antwerpse Boekenstad, Antwerpen, 2008.
- Veen, Alex van, 'Harry Zevenbergen maakt furore' [interview], in: *Ravage digitaal*, 2007. Online: <http://www.ravagedigitaal.org/2007/deel/stadsdichter/stadsdichter.php>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.
- Verkruisje, Piet, 'Holland "gedediceerd". Boekopdrachten in Holland in de 17e eeuw', *Kunst in opdracht in de Gouden Eeuw*. Speciaal nummer van *Holland* 23, 1991, 225-242.
- Verschaffel, Tom, *De weg naar het binnenland. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1700-1800: de zuidelijke Nederlanden*, Bert Bakker, Amsterdam, 2017.
- Viaene, A., 'Anthonis de Roovere, stadsdichter van Brugge, 1466-1482', in: E.I. Strubbe e.a., (red.), *Ad Harenas. Gedenkboek van de jubelviering Sint Lodewijkscollege*, Brugge, 1960, 343-366.
- Vranken, Stijn, *Fiat lux. Stadsgedichten*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2016.

Waanders, Liliane, 'Abdelkader Benali, dichter in dienst?', in: *Hanta*, 6 augustus 2017. Online: <http://www.hanta.nl/hanta/2017/08/06/abdelkader-benali-dichter-dienst/>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.

Waterschoot, Werner (ed.), *Jan van der Noot, De 'Poetische werken'*. Secretariaat van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, Gent, 1975 (3 delen).

Archief- en beleidsstukken

Benoeming stadsdichter van Tilburg 2019-2021. Collegebesluit van 25 juni 2019, Tilburg, 2019. Online: <https://bis.tilburg.nl/upload/notas/2019/01%20Collegebesluit%20benoeming%20Stadsdichter%20van%20Tilburg%202019%202021.pdf>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.

Overeenkomst Gemeente Amersfoort met Stadsdichter Eva Vleeskruyter, Amersfoort, 2017. Online: [https://amersfoort.notubiz.nl/document/4969466/1#search="stadsdichter"](https://amersfoort.notubiz.nl/document/4969466/1#search=), laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.

Reglement stadsdichter, Veenendaal, 2016. Online: <https://stadsdichterverveenendaal.nl/reglement-stadsdichter/>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.

Reglement stadsdichter per 15 november 2012, Kampen, 2012. Online: <https://www.bibliotheekkampen.nl/bibliotheek.nl/dcr.bibliotheek.nl/binaries/content/assets/kampen/stadsdichter2013.pdf>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.

Reglement stadsdichtersverkiezing 2018, Maassluis, 2018. Online: <https://woordkunst.maassluis.nu/stadsdichter/reglement-stadsdichtersverkiezing/>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.

SAA – Stadsarchief Amsterdam: Thesaurieren Ordinaris, inv. nr. 5039

Zichtbare, mediagenieke poëzie in Hilversum. Functie, ins en outs, voorwaarde en profieleigenschappen nieuwe stadsdichter Hilversum, Hilversum, 2018. Online: <https://ibabsonline.eu/Agenda.aspx?site=hilversum&agendaId=619f4512-c1c4-420c-9ebd-91c9b7f8b82b&FoundIDs=&year=2018>, laatst geraadpleegd op 31 augustus 2019.

Websites

Bart FM Droog, 'Stadsdichters in Nederland en Vlaanderen': <http://www.epibrerren.com/stadsdichter/>, laatst geraadpleegd op 22 augustus 2019.

Poëziecentrum Gent, 'Stadsdichters Vlaanderen en Nederland': https://www.poeziecentrum.be/sites/default/files/upload/lijst_stadsdichters_101213.pdf, laatst geraadpleegd op 22 augustus 2019.

Straatpoezie.nl, <https://straatpoezie.nl/>, laatst geraadpleegd op 22 augustus 2019.

Over de auteurs

Sander Bax is universitair hoofddocent Literatuurwetenschap, Cultuurgeschiedenis en Vakdidactiek Nederlands en vicedecaan onderwijs aan Tilburg School of Humanities and Digital Sciences. Daarnaast is hij lid van het meesterschapsteam Nederlands. Hij publiceerde *De taak van de*

schrijver (2007), *De Mulisch Mythe* (2015) en *De Literatuur Draait Door* (2019). Momenteel werkt hij aan de biografie van schrijver Bernlef en aan een monografie over het schrijverschap in de twintigste eeuw.

E-mail: p.a.bax@uvt.nl

Nina Geerdink is universitair docent vroegmoderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht. In het kader van haar NWO-Veni-project (2016-2020) onderzoekt zij de verdienmogelijkheden van auteurs in de vroegmoderne tijd in relatie tot het discours daarover.

E-mail: n.geerdink@uu.nl

Laurens Ham is universitair docent moderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht. Hij werkt momenteel aan een NWO-Veni-project (2018-2022) over de rol van Nederlandse auteurs in het literatuurbeleid en aan een publieksstudie over Nederlandstalige protestliedjes.

E-mail: l.j.ham@uu.nl

Johan Oosterman is hoogleraar oudere Nederlandse letterkunde aan de Radboud Universiteit en programmadirecteur Radboud Erfgoed. Hij doet onderzoek naar literatuur uit het Nederrijngebied en naar de Brugse auteur Anthonis de Roovere. Hij initieerde onderzoek naar het gebedenboek van Maria van Gelre en was gastconservator van de tentoonstelling 'Ik, Maria van Gelre' in Museum Het Valkhof.

E-mail: j.oosterman@let.ru.nl

Remco Sleiderink is hoogleraar Middelnederlandse letterkunde aan de Universiteit Antwerpen. De handschriftelijke overlevering en het ontstaan van literatuur in de dynamiek tussen hof en stad hebben zijn bijzondere belangstelling.

E-mail: remco.sleiderink@uantwerpen.be

